

Idrottens ansvar

att förebygga mäns våld mot kvinnor

Idrottens ansvar att förebygga
mäns våld mot kvinnor

Centrum för idrottsforskning är statens sektorsorgan för idrottsforskning med uppgift att initiera, samordna, stödja och informera om forskning inom idrottens område samt att ansvara för uppföljning av statens stöd till idrotten.

Ladda ner våra rapporter på www.centrumforidrottsforskning.se

© Centrum för idrottsforskning 2023:3

Författare: Daniel Alsarve & Susanne Strand, Örebro universitet

Redaktion och projektledning: Johan R Norberg, Christine Dartsch Nilsson & Johan Pihlblad

Språkgranskning: Nathalie Carrera, fix my wOrd

Formgivning omslag: Camilla Atterby, www.laghammar.se

Omslagsfoto: Bildbyrån

ISBN: 978-91-988551-2-8

Förord

Mäns våld mot kvinnor är ett utbrett samhällsproblem. Få har diskuterat idrottens möjlighet att bidra i det förebyggande arbetet. Den här rapporten är därför en viktig pionjärinsats.

Rapporten visar att en idrottsrörelse som aktivt tar ställning mot våld, och arbetar våldsförebyggande, kan bli en stark kraft i formandet av ett tryggare samhälle. Men den visar också att finns problem inom idrotten som riskerar att bidra till, och öka risk, för våld i nära relationer. Detta är därmed en text som bör läsas och diskuteras av så många som möjligt i den svenska idrottsrörelsen.

Författare är Daniel Alsarve och Susanne Strand. Båda är verksamma vid Örebro universitet. Daniel är docent i idrottsvetenskap och forskar om idrott, genus, våld, demokrati och makt. Susanne är docent i kriminologi. Hennes forskning fokuserar på prevention av våld i nära relation och stalkning.

Med den här rapporten redovisar Centrum för idrottsforskning det uppdrag vi fått av regeringen: att genomföra en fördjupad analys av vilket arbete som är påkallat inom idrotten i det förebyggande arbetet mot mäns våld mot kvinnor. Vi hoppas att innehållet ska ge ökad kunskap och ett tydligare perspektiv på idrottens roll i samhället, och samtidigt fördjupa den idrottspolitiska diskussionen.

Centrum för idrottsforskning har sedan 2009 i uppdrag av regeringen att genomföra en regelbunden och långsiktig uppföljning av statens stöd till idrotten. Övriga publikationer inom uppföljningen finns på vår webbplats.

Trevlig läsning

Susanna Hedenborg
Ordförande, Centrum för idrottsforskning

Innehåll

1. Vad har detta med idrott att göra?	8
2. Inledning	10
Förebyggande arbete mot våld i nära relation	11
Våldets former och gråzoner	12
Syftet med rapporten.....	15
3. Teoretisk inramning	16
Socialekologisk förklaringsmodell	16
Att definiera idrottsvåld och dess dilemman	19
Förebyggande arbete inom idrottsrörelsen	21
4. Maskulinitet och våld	22
Idrottskulturella normer och våld	22
Är idrottsmän farligare för kvinnor än andra män?	25
Metoder för förändring	26
5. Individens ansvar	28
Mönster hos våldsutövarna	28
Gemensamma riskfaktorer hos våldsutövarna	30
Stalkaren	32
6. Laget, jaget och relationerna	34
Mäns homosocialitet och konsten att framstå som manlig.....	35
Om tävlingsinstinkt och instrumentell kroppssyn.....	37
Om inkilningar och ritualiserat våld	38
Laget och "dom där"	39
När lojaliteten leder till problem	40

7. Klubben, supportrarna och staden.....	41
Tystnad, hot och andra motståndsstrategier.....	41
Att förekomma eller förekommas	43
Idrottens stjärnkult	46
Att skapa goda beteenden, och styrelsens ansvar.....	47
8. Policy i praktiken	48
Mellan policy och praktik, och frivillighetens dilemma.....	51
9. Att skapa förändring.....	52
Att hantera idrottens inneboende våld	53
Referenser	54

1. Vad har detta med idrott att göra?

Syftet med denna rapport är att belysa idrotten som en arena för det förebyggande arbetet med att stoppa våld i nära relation, med särskilt fokus på mäns våld mot kvinnor. Tre stora, svåra och övergripande frågor behandlas i denna text:

- Varför är idrotten inte bara en viktig, utan kanske till och med en central arena för samhällets arbete med att förebygga våld i nära relationer, och mäns våld mot kvinnor?
- Vad har idrott med våld att göra?
- På vilka sätt blir idrotten ett hinder för det våldsförebyggande arbetet, samtidigt som den kan ses som en central del av lösningen på detta samhällsproblem?

Området är stort och griper över såväl individuella som strukturella förklaringar. Tyvärr är ytterst få beprövade metoder vetenskapligt bevisade att minska våldet. Vi ger heller ingen lösning i denna text, utan ambitionen är att skapa förståelse för, och ge förklaringar till, våldet inom idrottsarenan, och dess kopplingar till vad som kan ske utanför arenan. Texten är, skulle vi vilja påstå, ett pionjärarbete som belyser ett extremt viktigt ämne.

Vad vi i korthet säger i denna text är att det finns problem inom idrotten som riskerar att bidra till, och öka risk, för våld i nära relationer. Idrottsrörelsen är en viktig del av lösningen på detta problem. En idrottsrörelse som aktivt tar ställning mot våld, och på olika sätt arbetar våldsförebyggande, kommer att bilda en viktig kraft i formandet av ett tryggare samhälle. Det är vuxna inom idrottsrörelsen som ytterst bär detta ansvar – ideella ledare, volontärer och frivilliga föräldrar. Om motivationen, viljan och energin finns hos dessa vuxna, möjliggör idrottsrörelsens demokratiska infrastruktur en sådan förändring.

Idrottsrörelsen är mångfacetterad och komplex, och en förändring är ingen lätt uppgift att genomföra. Olika idrottsgrenar har olika förutsättningar. Denna text är primärt ett svar på varför någonting bör göras, snarare än hur. Med hjälp av vetenskaplig förankring utvecklas en förklaring till våldets uttryck och mångdimensionella komplexitet. De exempel som används är generella, förutom vissa nationellt uppmärksammade fall som också refereras. Vår grundinställning i författandet av texten är och har varit kritisk, men optimistisk.

Vi vill att texten ska läsas som ett bidrag till idrottsrörelsens eget arbete med att skapa en trygg idrott. Texten riktar sig till dig som arbetar med, eller är intresserad av, våldsprevention inom civilsamhället. Vi vet dock att varenda idrottsledare i landet med stor sannolikhet möter barn och vuxna som är direkt eller indirekt drabbade av mäns våld, även om de inte alltid är medvetna om våldet. För den som vill kan alltså texten läsas som en del i utvecklandet av sitt ledarskap och sin filosofi som idrottsledare. Som tränare kan texten hjälpa dig att förstå dina deltagare på ett djupare plan.

Oavsett uttryck är våld alltid en maktdemonstration. Handlingen kan vara av ekonomisk, fysisk, psykologisk eller symbolisk karaktär, med effekten att någon känner sig utsatt, sårad, skadad eller kränkt. Våldet är ibland mer diffust och kan uttryckas med humoristiska eller välmenande intentioner. Det är då svårare att upptäcka, men kan ändå vara lika effektivt och skadligt.

I texten lägger vi ett särskilt fokus och ansvar på män. Män är i majoritet bland de som utsätter andra, och själva blir utsatta, för våld. Om män slutade använda våld skulle alltså samhället bli en tryggare plats för alla, inte minst männen själva. Män generellt sett behöver bli mer medvetna om hur gemenskaper bildas, och vad som kännetecknar lojaliteten i dessa – den kan skada dem, men också skydda dem från våld. Män, igen generellt sett, förväntas uppvisa handlingskraft och styrka samt kunna hantera smärta. Detta lär diverse sporter dem, vilket förstärker prestationer, men samma ideal kan också orsaka skador och skada andra. I generella termer kan mäns sätt att prata om andra, och de som avviker från gemenskapen, både stärka vi-känslan, men också leda till problem i relationer utanför idrotten. Det innebär dock inte att kvinnor inte begår våldshandlingar. Men det kan mer ses som att kvinnor uppmuntras fortsätta med den typ av beteende, vilket kan frodas i en kultur som inte tar avstånd från olika former av våld.

Att bli medveten om denna dubbelhet i termer av problem och progression i olika idrotter är en förebyggande faktor i sig, och understryker att idrotten både är en del av problemet och en del av lösningen.

Flertalet av de insatser som introducerats inom idrottsrörelsen på senare tid i form av visselblåsartjänst, idrottsombudsman med mera lägger ansvaret på enskilda individer att rapportera eventuella missförhållanden. En poäng i denna rapport är att visa betydelsen av ett mer omfattande och nivåövergripande preventionstänk. Individer är viktiga, men det förebyggande arbetet i lag, klubbar liksom förbund på

internationell och strukturell nivå är lika viktigt. Här finns fortfarande metoder och insatser att utveckla.

2. Inledning

Regeringens mål är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, och på senare år har ett allt större fokus lagts på det våldspreventiva arbetet.¹ Detta följer Europarådets så kallade Istanbulkonvention från 2011, som Sverige ratificerade 2014.²

Våld i nära relation är ett brott mot mänskliga rättigheter, och förekommer i samhällen över hela världen. Internationellt uppskattar Världshälsoorganisationen (WHO) att 26 procent av kvinnor över 15 år någon gång i livet varit utsatta för fysiskt eller sexuellt våld av en partner.³ I Sverige uppskattar Brottsförebyggande rådet (BRÅ) att var fjärde kvinna och var sjätte man har varit utsatta för våld i nära relation. Våldet är till stora delar upprepat, där den utsatta befinner sig i en sårbar situation. För några har våldet en dödlig utgång. Våld i ungas relationer förekommer i ungefär lika hög utsträckning, där 23 procent av flickor och 14 procent av pojkar i åldern 16 till 24 år uppskattas ha varit utsatta. Vidare uppskattar BRÅ att cirka 150 000 barn lever tillsammans med en förälder som utsätts för våld i nära relation.⁴ Barn som bevittnar våld mellan sina föräldrar lever med en ökad risk för både psykisk och fysisk ohälsa. Barnen riskerar även att prestera sämre i skolan, samt ökar risken för att själva bli utsatta eller att bli våldsutövare i nära relationer som vuxna.⁵

Våld definieras i denna text i enlighet med Istanbulkonventionen. Definitionen är specifikt framtagen för våld mot kvinnor och barn. Den utgörs av alla former av våld, eller hot om sådant, som resulterar i någon form av skada. Våldet innefattar därmed olika former av fysiskt, psykiskt, sexuellt eller ekonomiskt våld, som utförs mot en nuvarande eller tidigare partner.

¹ Regeringskansliet (2022). *Nationellt våldsförebyggande program*.

² Europeiska rådet (2011). *The Council of Europe convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*.

³ World Health Organization/WHO (2021).

⁴ Brottsförebyggande rådet/BRÅ (2014). *Brott i nära relationer*. Rapport 2014:8; Brottsförebyggande rådet/BRÅ (2021). *Våld i ungas parrelationer*. Rapport 2021:15.

⁵ Holt, S. m.fl. (2008). "The impact of exposure to domestic violence on children and young people". I *Child Abuse & Neglect*, vol. 32, nr. 8, s. 797–810.

I mängder av statistik avseende alla former av våld mot olika personer, inte bara närstående, är män överrepresenterade som våldsverkare.⁶ Män är därför en viktig målgrupp för det förebyggande arbetet med syfte att få stopp på våld i nära relation.⁷

Förebyggande arbete mot våld i nära relation

Det förebyggande arbetet mot våld i nära relation beskrivs ofta som implementeringen av olika insatser som syftar till att motverka och förhindra våldet. Enligt Istanbulkonventionen behöver det förebyggande arbetet ske inom flera olika områden. Enligt kapitel 17 i konventionen ska även den privata sektorn inkluderas i det förebyggande arbetet, där bland annat barn, föräldrar och utbildare ska utbildas i hur de ska hantera situationer där handlingar av sexuell eller våldsam karaktär kan uppstå. Detta kan implementeras även inom idrotten, där såväl tränare som utövare, och föräldrar till unga utövare, behöver utbildas i hur de ska arbeta förebyggande mot våld i nära relation. Det förebyggande arbetet kan göras på tre olika plan.

- **Primärprevention** är de insatser och aktiviteter som syftar till att våldet inte ska uppstå över huvud taget. De flesta aktiviteter handlar om att få kunskap om, samt utmana och förändra, stereotypa liksom våldsbejakande attityder och könsnormer. Dessa aktiviteter bör sättas in i tidig ålder, för att skapa en kultur som främjar jämställdhet och förebygger våld i nära relation. De behöver även återkomma kontinuerligt för en mer långsiktig effekt.
- **Sekundärprevention** är de insatser och aktiviteter som används för de individer som är i riskgrupp att utsätta en partner, eller att själva bli utsatta, för våld i nära relation. Detta gäller till exempel barn som bevittnar våld mellan sina föräldrar och barn som själva utsätts för våld.⁸ Det kan även vara individer som har många riskfaktorer för att utöva våld, som till exempel ett antisocialt beteende.
- **Tertiärprevention** är de insatser och aktiviteter som används för de som har utsatt en partner, eller själva blivit utsatta, för våld i nära relation. Det innefattar insatser i form av riskhantering som syftar till att minska risken för nya våldshandlingar och våldsutsatthet. Det kan vara att polisanmäla den som utsätter någon, eller att erbjuda stöd till den som blivit utsatt.

⁶ Brottsförebyggande rådet/BRÅ (2014).

⁷ Flood, M. (2019). *Engaging men and boys in violence prevention*.

⁸ Tolman, R.M. m.fl. (2017).

I Sverige ingår förebyggande av mäns våld mot kvinnor som ett eget område i regeringens jämställdhetspolitiska mål. Benämningen är kontroversiell, då den pekar ut män som orsaken till problemet. Alternativa benämningar är exempelvis ”våld i nära relationer” eller ”interpersonellt våld”, där köns- eller genusdimensionen neutraliseras. En fördel med det mer könsneutrala begreppet är att ingen specifik social kategori utpekats, men det innebär även svårigheter att nå, påverka, förändra och få fler män engagerade i det våldspreventiva arbetet. Men de facto utövar inte alla män våld mot kvinnor.

En annan nackdel med de alternativa benämningarna är att en tydlig orsak till problemet saknas. Även om både män och kvinnor utövar våld i nära relation, dominerar män all statistik om våldsutövande, vilket gör män till en viktig social kategori att engagera och förändra för att få stopp på våldet. Forskning visar att det är just denna komponent som saknas för att primärprevention ska bli mer effektiv.⁹ En mer tillspetsad formulering av dessa forskningsresultat är därför: *Alla män måste bidra mer för att stoppa mäns våld mot kvinnor.*

Våldets former och gråzoner

Idrottens primära syfte är inte att förebygga våld. Om vi däremot får en idrottsrörelse som bidrar inom detta område, kan det få stora effekter på samhällets våldsförebyggande arbete. Idrottsrörelsen engagerar ett stort antal barn, ungdomar och vuxna, och utgör därmed en arena för att arbeta förebyggande med såväl primärprevention som sekundärprevention av våld i nära relation.

Utöver detta finns det i dag barn och vuxna inom idrotten som själva varit utsatta, eller utsatt andra, för våld i olika former. Frågor som förr eller senare blir aktuella i de flesta styrelser är därför hur föreningen ska göra när de får kännedom om sådant våld, till exempel om en medlem faller för misshandel, när en före detta dömd person vill engagera sig i föreningen som spelare eller ledare, eller hur föreningen ska hantera våld mellan medlemmar i förslagsvis ett lag. Förövare och utsatta finns ju i idrottens korridorer, samtidigt som denna typ av problem omgärdas av skam eller en tystnadskultur. Det gör att idrotten även behöver arbeta med tertiärprevention, genom att ha handlingsplaner för att kunna hantera dessa frågor på ett adekvat sätt.

Det idrottsrelaterade våldet finns i olika former. Under senare tid har flertalet fall uppmärksammas, där tränare utövat olika former av våld mot utövare. Olika makt-

⁹ Strand, S. (2022).

positioner utnyttjas och en hög sportslig målsättning motiverar olika ”behandlings” och ”metoder”. Svensk forskning om emotionella och sexuella övergrepp inom idrotten har visat att våldet kan ses som en gråzon, med komplicerade gränser mellan det tillåtna och otillåtna.¹⁰ Vissa barn blir kanske kränkta av en viss typ av ”coachning”, medan andra barn accepterar en ”hård” behandling. Sammantaget utgör denna typ av våldsutövning oavsett en riskfaktor för att utsätta andra för våld, liksom bidrar till en sårbarhet för att utsättas för våld.

Vissa idrotter är också våldsamma i sig, där utövaren lär sig en viss typ av våldsamma handlingar som en del av idrotten. Regler och normer markerar gränserna för vad som är tillåtet och inte. Ibland är dock dessa gränser suddiga. En avsikt att skada en motståndare kan maskeras i en regelrätt handling, eller döljas för domaren på olika sätt. Forskning som innefattar intervjuer med amerikanska fotbollsspelare har påvisat denna gråzon, där exempelvis syftet med en tackling kan vara *både* att skada en motståndare *och* vinna en fördel i spelet.¹¹ Det blir extra viktigt att tydliggöra dessa gränser för de utövare som är i riskgrupp att utöva våld mot andra utanför idrottens arena, som till exempel en partner. Dessa idrotter behöver ha aktiviteter och handlingsplaner som innefattar sekundärpreventiva insatser.

Inom vissa idrotter finns förväntningar på spelare att inte kliva undan i närkamper, utan snarare vara beredd på att försvara sina lagkamrater – med knytnävarna om situationen så kräver. Spelare som inte är beredda att offra sig för laget betraktas som fega, medan de uppoffrande kan vinna publikens gunst. I en lagsport som ishockey finns många exempel på utövare som ställer upp för laget och tar en tackling utan att ”gnälla”. Sådana spelare blir högt uppskattade av både coacher, lagkamrater och supportrar. Viljan att offra sig för laget, att ta emot och dela ut tacklingar, har en sportslig och kulturell, men även en finansiell dimension. Dessa kopplingar gör att dessa ideal blir seglivade i många idrottskulturer. Det kan också utgöra en sårbarhetsfaktor att själv bli utsatt för olika former av våld.¹² Det primärpreventiva arbetet behöver inkludera även dessa situationer och de konsekvenser som detta kan få för individen.

På ett mer strukturellt plan styrs alla idrotter av regler. Reglerna sanktioneras av förbund och förhandlas återkommande. Vilka skydd ska vara obligatoriska? Vilken

¹⁰ Eliasson, I. (2018). *Emotionella övergrepp i svensk barnidrott: existens, erfarenheter och effekter*; Johansson, S. (2021a). *Från policy till praktik*.

¹¹ Messner, M. A. (1990). "When bodies are weapons". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 25, no. 3, s. 203–220.

¹² Alsarve, D. (2021b). "Historicizing machoism in Swedish ice hockey". I *The International Journal of the History of Sport*, vol. 38, nr. 6, s. 1688–1709.

typ av handlingar ska vara tillåtna och från vilken ålder? Ska samma regler gälla för flickor och kvinnor som för pojkar och män? Förhandlingar kring sådana frågor handlar om att skapa en säker sport utan att göra den tråkig för utövare eller åskådare. Detta gör idrottens handlingar och dess eventuella våldsamheter till något annat än våld.¹³ Du får helt enkelt göra saker på idrottsarenan, som kan betraktas som rättsvidrigt i andra sammanhang utanför arenan.

En del forskare menar att det är mer eller mindre omöjligt att skilja på våld och idrott i vissa fall. Historiskt sett har många idrottsgrenar vuxit fram för att öva och förbereda deltagaren för självförsvar, krig eller jakt. Regelverket *rationaliserar* en våldshandling.¹⁴ För vissa utövare tycks detta innebära en risk att de ”kopierar” eller använder våld i andra situationer, för andra är det inget problem alls. Vissa idrottskulturer kan tolkas vara riskzoner, men långt ifrån alla. Utmaningen för klubben ligger i att lära individen var dessa gränser går, och att identifiera de individer som inte klarar detta.

Kritiker menar att idrotten på ovannämnda sätt riskerar att normalisera våld, och att utövare överför våldskapitalet till andra arenor. Det är delvis sant, där flertalet studier pekar på att det finns ett samband mellan att vara pojke eller man, utöva fotboll eller annan (lag)idrott där (hårda) fysiska kontakter tillåts samt sannolikheten att hamna i bråk på till exempel skolgården och därmed att bli utsatt för våld eller att bli våldsutövare.¹⁵

Långt ifrån alla män blir dock våldsamma utanför idrottsarenan.

Däremot pekar forskning även på ett samband mellan att vara 1) man, 2) idrottsutövare, och 3) att uttrycka sexistiska eller misogyna åsikter och att utöva våld mot kvinnor.¹⁶ Därför är det viktigt att tränare lär utövare att skilja på vad som är tillåtet och uppmuntrat inom idrotten, och vad som gäller utanför idrotten eller efter slut-

¹³ Channon, A. m.fl. (2018). "Love Fighting Hate Violence". I Carter, T.F., Burdsey, D., & Doidge, M. (red.). (2018). *Transforming Sport*. Routledge.

¹⁴ Dunning, E. m.fl. (1996). "Process-sociological notes on sport, gender relations and violence control". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 31, nr 3, s. 295–319.

¹⁵ Taliaferro, L. A. m.fl. (2010). "Relationships Between Youth Sport Participation and Selected Health Risk Behaviors From 1999 to 2007". I *Journal of School Health*, vol. 80, nr 8, s. 399–410; Peguero, A. A. m.fl. (2012). "Youth violence at school and the intersection of gender, race, and ethnicity". I *Journal of Criminal Justice*, vol. 40, nr 1, s. 1–9; Popp, A. M. m.fl. (2011). "Routine Activities and Victimization at School". I *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 26, nr 12, s. 2413–2436; Spaaij, R. m.fl. (2019). "Unsanctioned aggression and violence in amateur sport". I *Aggression and Violent Behavior*, vol. 44, jan–feb 2019, s. 36–46.

¹⁶ Flood, M. m.fl. (2007). "Sport, athletes, and violence against women". I *NTV Journal*, vol. 4, nr. 3, s. 37–46.

signalen.¹⁷ Det primärpreventiva arbetet att förebygga mäns våld mot kvinnor blir därmed extra viktigt att arbeta med inom idrottsrörelsens samtliga nivåer.

Syftet med rapporten

Det övergripande syftet med denna rapport är att belysa idrotten som en arena för det förebyggande arbetet med att stoppa våld i nära relation, med särskilt fokus på mäns våld mot kvinnor.

Rapporten syftar även till att skapa en förståelse för de mekanismer som påverkar mäns våld mot kvinnor. Våldets konsekvenser kommer att beskrivas utifrån flera olika aspekter, där både våldsutövare och utsatta belyses. Även de som finns runt omkring påverkas, såsom föräldrar till unga utövare. Oavsett om det rör sig om en lagidrott eller individuell idrott, kan också andra utövare i föreningen påverkas, liksom de som arbetar med olika typer av uppgifter som behövs för att idrotten ska fungera, som till exempel administratörer och vaktmästare. Men även publik och fans påverkas om det förekommer våld. Därför har vi valt att ha den social-ekologiska modellen som utgångspunkt, så att alla nivåer, från (inter)nationella regler och policyer till den enskilda utövaren, inkluderas i denna rapport.

¹⁷ Steinfeldt, J. A. m.fl. (2011). "Masculinity, moral atmosphere, and moral functioning of high school football players". I *Journal of Sport and Exercise Psychology*, vol. 33, nr. 2, s. 215–234.; Steinfeldt, J. A. m.fl. (2012). "Bullying among adolescent football players". I *Psychology of Men and Masculinity*, vol. 13, nr. 4, s. 340–353.

3. Teoretisk inramning

Syftet i detta avsnitt är att förklara våld i nära relationer med hjälp av den social-ekologiska förklaringsmodellen.¹⁸ Denna teori används som förklaringsmodell i olika discipliner, och i olika typer av forskning, för att visa på den komplexitet som mäns våld mot kvinnor omfattar. Orsakerna till våldet är svåra att definiera, ännu svårare att verifiera samt kan vara olika för olika våldsutövare. För att kunna förstå hur vi ska hantera våldet behöver vi också till viss del förstå hur våldet uppstår, och där kan en förklaringsmodell vara till hjälp.

Socialekologisk förklaringsmodell

Den socialekologiska förklaringsmodellen¹⁹ utgår från att våld är en komplex företeelse, vars orsaker kan förstås av hur faktorer på olika nivåer samspelar och interagerar med varandra. De olika nivåerna innehåller ett antal olika *riskfaktorer*, faktorer som ökar risk för våld, och *skyddsfaktorer*, faktorer som gör att våldsutövaren i lägre utsträckning använder, eller avhåller sig helt från, våld. Dessa olika faktorer kan ligga till grund för olika förklaringar till, och förståelse för, hur våldet uppstår. Samspelet mellan nivåerna gör att förklaringar och orsaker till våldet kan variera för olika våldsutövare.

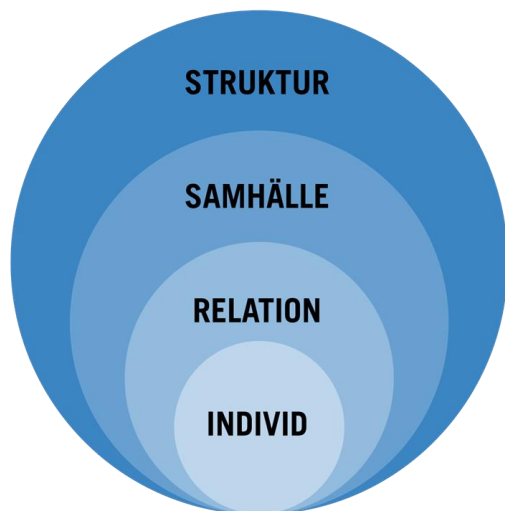
Modellen ringar in hur olika våldsfaktorer kan korrelera med varandra inom idrotten, och på så sätt skapas en mall för att förstå hur olika typer av våld samverkar med andra faktorer i andra delar, eller dimensioner, av en idrottskultur. Det innebär att det finns en upprätthållande koppling från individens behov av att dominera, känslan av grupstryck, policyernas innehåll och organisationens förväntningar på att vinna, till media, de ekonomiska förutsättningarna och andra strukturella faktorer som påverkar idrotten.

Kortfattat går modellen ut på att individen är ansvarig för sina handlingar, och befinner sig i en relation där den utövar våldet. Relationen, det vill säga de två individerna, befinner sig i ett samhälle som är en del av en större struktur, till exempel ett land. Det innebär också motsatt att strukturer påverkar samhället, vilket i sin tur påverkar relationer och individer.

¹⁸ Heise, L. (2012).

¹⁹ Heise, L. (2012).

Individen är alltid ansvarig för sina (vålds)handlingar, även om de kan förstås ur olika perspektiv och utifrån olika nivåer i förklaringsmodellen. Det är *samspelet* mellan dessa olika nivåer som utgör förklaringen till våldet, vilket gör att såväl förklaringar som orsaker till våldet kan variera för olika våldsutövare. För att dels förebygga, dels hantera, våld i nära relation behöver de bakomliggande orsakerna tas i beaktande, för att våldet slutligen ska upphöra (se figur 1).

Figur 1. Den socialekologiska förklaringsmodellen om våld i nära relation, Heise, 2012

Individnivå

Innerst i modellen finns individen, eftersom våldsutövaren är ansvarig för våldet. Orsaken eller förklaringen till att våldsutövaren använder våld kan däremot återfinnas i en kombination med flera nivåer.

Risikfaktorer: Här finns riskfaktorer som till exempel missbruk, psykisk ohälsa eller en kriminell livsstil. Vidare återfinns här även extrem svartsjuka och kontrollerande beteende. Likaså riskfaktorer vilka kan relatera till individens uppväxt, som till exempel att ha bevittnat våld i nära relation eller att själv ha blivit utsatt för våld.

Skyddsfaktorer: Dessa kan till exempel vara att individen har viktiga relationer i andra sociala sammanhang, såsom skola, idrott eller arbete, där våld inte är accepterat. Skyddsfaktorer kan innebära att man avhåller sig från att använda våld.

Relationsnivå

Förklaringar till våldets orsaker på relationsnivå innefattar hur individen förhåller sig till, och hanterar, den nära relationen, men kan utökas till att omfatta andra relationer också.

Riskfaktorer: Det kan till exempel vara svårigheter eller brister i att hantera konflikter i relationer, eller en separation. I samband med separation är risken för allvarligt våld särskilt hög. Graviditet kan också trigga våldsutövaren, och kan därmed bli en riskfaktor.

Skyddsfaktorer: En jämställd relation är en skyddsfaktor. Det förekommer mindre våld i förhållanden där exempelvis mannen och kvinnan har en jämställd roll när de fattar beslut, och där de har ett gemensamt ekonomiskt ansvar.²⁰

Samhällsnivå

Denna nivå utgår från det samhälle som individerna i relationen befinner sig i. Ett samhälle kan utgöras av staden, orten, kvarteret eller byn de bor i. Men även det större samhälle som omger området de bor i, det vill säga om de bor i en stadsdel kan hela staden räknas in som samhälle.

Riskfaktorer: På denna nivå förekommer riskfaktorer som arbetslöshet, fattigdom och bristande integration. Låg socioekonomisk status kan leda till ekonomisk stress, som i sin tur kan leda till frustration och konflikter i relationen. Arbetslöshet kan även innebära att relationen utsätts för påfrestningar, då individerna till följd spenderar mycket mer tid med varandra. Arbetslöshet kan för övrigt vara en riskfaktor både på individnivå och samhällsnivå. Individen kan bo i ett område med hög arbetslöshet, vilket i sig kan skapa olika former av stress för individen. En annan sårbarhet är isolering.²¹ Våldsutövaren kan till exempel isolera den utsatta från omgivningen, antingen genom att kontrollera och inte tillåta att den utsatta har kontakt med andra (socialt), eller genom att bo isolerat så att umgänge med andra inte är möjligt på grund av avstånd (geografiskt).

Skyddsfaktorer: Arbetsplatsen kan vara en skyddsfaktor både i form av inkomst, och som en fristad från relationen. Idrotten kan utgöra en skyddsfaktor om till exempel en individ utövar idrott där våld förekommer, och vet att den inte får utöva sin idrott om den använder våld utanför den idrottsliga arenan.

²⁰ Flake, D.F. (2005); Gage, A. J. (2005); Heise, L. (2012); Kim, J. Y. m.fl. (2003).

²¹ Kropp, R. P. m.fl. (2008).

Strukturnivå

Denna nivå innefattar normer och lagar i landet, som ju styr hur samhället byggs upp. Normer och attityder följer till stor del den lagstiftning som finns. På denna nivå finns även de internationella lagar och förordningar som vi har ratificerat i Sverige, som till exempel Istanbulkonventionen och barnkonventionen. Här räknas även olika policydokument in, som påverkar till exempel idrottsutövande på såväl nationell som internationell nivå.

Risikfaktorer: I samhällen där patriarkala strukturer, med de normer och attityder som följer, är starka och även styr lagstiftning, förekommer mer våld mot kvinnor – såväl våld i nära relation som hedersrelaterat våld och förtryck – än i länder där så inte är fallet.²² I sådana kulturer kan även religion ha ett starkt inflytande, där det kan rättfärdiga våld mot kvinnor samt förespråka att kvinnan tillhör mannen.²³

Patriarkala föreställningar återfinns i varierande grad i de flesta länder. Även variationer inom länder förekommer. Till exempel visar forskning att patriarkala strukturer kan vara starka på landsbygden, vilket utgör en förklaring till den höga förekomsten av våld i nära relation i glesbefolkade områden.²⁴

Skyddsfaktorer: Lagar som aktivt tar avstånd från våld i nära relation, till exempel lagen om grov kvinnofridskränkning och barnfridsbrottet, ger signaler om att våld i nära relation är oacceptabelt och bestraffas.

Policydokument som främjar ett jämställt samhälle är viktiga för att markera de normer och attityder som bidrar till ett sådant samhälle. Här kan idrottens olika policydokument kring jämställdhet vara en viktig skyddsfaktor, exempelvis om policydokument åtföljs av aktiviteter som följs upp så att den som bryter mot dem också får ett kännbart straff.

Att definiera idrottsvåld och dess dilemman

I flera decennier har forskare diskuterat och debatterat definitionen av idrottsvåld. I den socialekologiska modellen är våldet mångtydigt och komplext, och kan förekomma i olika former på olika nivåer. Fördelen med denna breda förståelse av våld är att fenomenets omfattning och variation identifieras. På detta sätt blir idrottsvåldet och det idrottsrelaterade våldet ett kontinuum från regelrätta handlingar till

²² Tavares, P. (2018).

²³ Heise, L. (1998); Pérez-Martinez, V. m.fl. (2021).

²⁴ DeKeseredy, W.S. m.fl. (2020).

osanktionerade inkilningar (eller så kallade nollningar), våld mot en själv, publikvåld, mobbning, förolämpningar, sexism, rasism, tränares kränkningar och så vidare.²⁵ Risken är förstås att definitionen blir alltför generell och vag. En minimalistisk förståelse tolkar i stället våldet som de regelbrott utövaren gör.²⁶ Våldet blir på detta sätt mätbart i antalet utvisningsminuter, gula kort, fouls och så vidare. Nackdelen är då att handlingar som drabbar utövare på ett mer psykologiskt plan förbises. Taskiga eller kränkande kommentarer kan ha snarlika och ibland värre konsekvenser än en regelvidrig tackling.

Anledningen till att det är så svårt att definiera idrottsvåld hänger samman med dess komplexitet. Våldshandlingen kan å ena sidan betraktas utifrån eller mätas ”objektivt” med grund i ett regelverk, alternativt med hjälp av en disciplinnämnd. Å andra sidan har händelsen en subjektivitet, påverkad av tidigare erfarenheter hos individer och påverkande deras framtida upplevelser av idrotten. Sådana upplevelser och känslor är svårare att mäta.²⁷

Som ett svar på denna komplexitet och den spänning som råder mellan olika definitioner av idrottsvåld har Willem de Haan följande förslag:

... a proper definition of ”violence” should not *a priori* be seen as a starting point for empirical research but as a temporary outcome, which may or may not prove to be useful in future research. Exploring a diversity of definitions is fruitful because by means of adjusting concepts scientific progress can be made.²⁸

Den socialekologiska förklaringsmodellen bär på en sådan prövande öppenhet.

Gränserna för vad som utgör en individ och vad i omgivningen som påverkar individens handlingar är ofta porösa. I den socialekologiska förklaringsmodellen blir våldet ett slags kontinuum (mellan individ och struktur), och kontextbundet. Våldet är inte meningslöst utan tar form och ges mening i en social och kulturell kontext. Det är här våldets maktdimensioner får betydelse, vilket också vidgar våldets uttrycksformer. Kort sagt, våld kan skapa status åt vissa individer och kränka andra.

²⁵ Young, K. (2012). *Sport, violence and society*. Routledge.

²⁶ Spaaij, R. m.fl. (2019).

²⁷ Guilbert, S. (2004). ”Sport and violence”. I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 39, nr. 1, s. 45–55.

²⁸ de Haan, W. (2008), ”Violence as an Essentially Contested Concept”. I S. Body-Gendrot & P. Spierenburg (red.), *Violence in Europe: Historical and Contemporary Perspectives*, s. 38.

Ur det socialekologiska perspektivet är våld inom idrotten i sig en våldshandling, oavsett om den är sanktionerad eller inte. Därmed utgör idrottsvåldet en riskfaktor även för andra former av våld. Hur detta kan ses ur olika perspektiv kommer vi att ägna flera kapitel åt i denna rapport.

Förebyggande arbete inom idrottsrörelsen

En del i det förebyggande arbetet handlar om att förändra normer och attityder som genomsyrar samtliga nivåer inom idrottsrörelsen. Det innebär att det behövs förebyggande arbete på strukturell och samhällsnivå, för att kunna nå individer på relations- och individnivå. Primärprevention blir därför viktig att arbeta med – i syfte att förhindra att våldet uppstår från första början. Men även sekundärprevention är viktig, så att individer som är i riskzon får den hjälp de behöver för att inte utveckla ett våldsamt beteende.

Effektiva förebyggande insatser för idrottsrelaterat våld kommer att behöva ta itu med inte bara individuella faktorer, såsom behovet av att dominera eller känslan av att tillhöra en grupp, utan också interpersonella faktorer som gruppträck, tränarens inflytande liksom föräldrarnas exempel och förväntningar. Även institutionella eller strukturella faktorer som idrottsorganisationers och domares efterlevnad av idrottsregler blir viktiga i det förebyggande arbetet. Andra delar att arbeta med är gemenskapsfaktorer, med betoningen på ”vinnande” och de effekter det för med sig. Tillika har social struktur och politiska faktorer, som medias och idrottares inflytande på idrottskulturen, betydelse i det förebyggande arbetet.²⁹

Om ett särskilt fokus kan läggas på skyddsfaktorerna, framstår också idrottsrörelsens potential i att vara en kraft som verkar för ett stopp på våld i nära relation. För att förebygga sådant våld behöver insatser genomföras på alla nivåer i den socialekologiska modellen, där idrotten utgör en viktig arena för att påverka såväl unga som gamla. Arbetet behöver bedrivas med de olika metoder som finns specificerade för primärprevention, sekundärprevention och tertiärprevention, för att kunna hantera de frågor om våld som ständigt blir aktuella inom idrotten.

²⁹ Fields, S. K. m.fl. (2007). ”Conflict On the Courts”. I *Trauma, Violence, & Abuse*, vol. 8, nr 4, s. 366f.

4. Maskulinitet och våld

Mäns våld mot kvinnor är utbrett och allvarligt. Våldet klassas av WHO som ett globalt folkhälsoproblem.³⁰ Syftet i detta kapitel är att visa våldets genusdimension, och diskutera dess betydelse och konsekvenser för idrotten.

Idrottskulturella normer och våld

Forskare har länge påvisat hur idrottskulturella normer kopplade till våld bidrar till att skapa dominerande föreställningar om, och förväntningar på, män och maskulinitet.³¹ Även om fokus nu läggs på män och maskulinitet är det viktigt att ha i åtanke att kvinnor också kan vara förövare, och att män och pojkar också är utsatta för våld. Kvinnor och flickor är dock mer utsatta för sexuella trakasserier inom idrotten än pojkar. Våldsutövare är där även oftare män än kvinnor, precis som i övriga samhället.

Den amerikanske idrottsociologen Michael A. Messner har i flertalet kritiska studier om män och maskulinitet visat hur våldsamma idrottsaktioner bidrar till ideala konstruktioner av maskulinitet. Det innebär att vi skapar ett ideal om hur män ska vara inom olika idrotter, vilket gör att de män som inte uppfyller detta ideal inte välkomnas eller uppmuntras på samma sätt som de som följer den rådande normen.

Det finns exempel på detta inom bland annat amerikansk fotboll. I intervjuer med amerikanska fotbollsspelare identifierar Messner till exempel hur syftet med att tacklas kan vara både att få fördelar i spelet och att skada en motståndare.³² Uppskattningen och uppmuntran från tränare och övrig omgivning blir anledningar till att upprepa sådana handlingar, och för Messner blir därför det idrottsrelaterade våldet en självklar del av sporten och idrottarens strävan att vinna:

[I]n many of our most popular sports, the achievement of goals (scoring and winning) is predicated on the successful utilization of violence – that is, these are activities in which the human body is routinely turned into

³⁰ World Health Organization/WHO (2021).

³¹ Flood, M. (2008). "Men, Sex, and Homosexuality". I *Men and Masculinities*, vol. 10, nr 3, s. 339–359; Flood, M. (2019). *Engaging Men and Boys in Violence Prevention*. Palgrave Macmillan; Flood, M. m.fl. (2007); Messner, M. A. (1990); Messner, M. A. (1992). *Power at play*. Beacon Press.

³² Messner, M. A. (1990).

a weapon to be used against other bodies, resulting in pain, serious injury, and even death.³³

Den typ av våld som idrotten uppmuntrar eller normaliserar behöver inte vara problematisk i sig. Tvärtom kan denna bidra till att man lär sig att följa regler inte bara i idrotten, utan även utanför. I många idrotter uppstår negativa sanktioner om regler inte följs. Det innebär att om någon bryter mot reglerna bestraffas de på olika sätt, som kan bli till nackdel för både dem själva och laget. I fotboll kan en utvisning eller en avstängning innebära att en värdefull spelare inte kan vara med och spela en viktig match. Det kan leda till att hela laget förlorar. Å andra sidan kan reglerna även utnyttjas av motståndarlaget, med så kallade "filmningar". När spelare lär sig att de kan få en fördel av att ramla som om de blivit tacklade, kan de anamma också det. Dessa mekanismer skapar en kultur där våld är en del av sporten, och används för att skapa fördelar för det egna laget och nackdelar för det andra laget.

Idrotter som i sig innehåller sanktionerat våld, som till exempel boxning och kampsporter (karate, thaiboxning, MMA med flera), behöver vara extra uppmärksamma på gränssättning för våldsutövandet. Det innebär till exempel att tydliga rutiner behövs för att påbörja och avsluta ett pass, när sparring eller match ska ske. Att använda tekniker mot någon annan utanför denna ram är förbjudet, och följs upp med olika former av sanktioner. Gränserna skapar en förmåga att koppla på och koppla av våldsutövandet, som begränsas till olika former av möten med en samtyckande motståndare. Detta skiljer sig åt från idrotter som fotboll, amerikansk fotboll och ishockey, som förvisso samtycker till spelet men inte till våldet.

Kritisk maskulinitetsforskning har till exempel visat hur idrottspopulationer är mer utsatta för våld än icke-idrottare. Ur ett mer kulturellt perspektiv har forskning om pojkar, män och maskulinitet visat hur pojkar och män formerar sig i gemenskaper, eller grupper, där det är viktigt att vara "en i gänget", vilket i sin tur skapar en benägenhet att *inte* säga emot sina kamrater. Sammantaget kan detta resultera i att individer gör saker och följer en annan moralisk kompass i grupp, än vad de skulle ha gjort som individer. Gruppen kan på detta sätt, på gott och ont, åstadkomma saker som de enskilda individerna inte skulle ha gjort om de hade varit ensamma. Med de för- och nackdelar som detta skapar för idrotten, och inte minst lagidrotterna, finns både positiva och negativa gruppdynamiska krafter att hantera för idrottsutövare, tränare, ledare, föreningar och förbund.

³³ Messner, M. A. (1990), s. 203.

Maskulinitetsforskning visar dock att flertalet mansdominerade idrottskulturer förstärker sexistiska könsnormer som riskerar att göda en objektifiering och sexualisering av kvinnor och kvinnlighet.³⁴ Denna typ av negativa attityder och värderingar ligger, tillsammans med andra riskfaktorer, till grund för mäns våld mot kvinnor.

Hur våldsamma idrottshandlingar eventuellt korrelerar med våldsamhet efter slutsignalen är svårare att vetenskapligt studera och belägga. För vissa individer tycks handlingarna ute på planen, som uppmuntras av tränare, lagmedlemmar och publik, få en ”spilla över-effekt”. Kortfattat innebär detta att handlingarna och det idrotten lär någon, och inte lär någon, får effekter på konstruktionen av en ideal maskulinitet, liksom benägenheten att använda våld i andra situationer. Vissa forskare menar till och med att det kan finnas ett samband mellan idrott, dominerande föreställningar om maskulinitet och våld mot kvinnor.³⁵

Vissa av idrottens män når dessutom en slags stjärnstatus och blir behandlade som högt uppsatta kändisar. Då kan också benägenheten att *inte* ta ansvar för sina handlingar utanför idrotten öka. Viss forskning pekar även på att ett sådant kändisskap både påverkar och minimerar betydelsen av samtycke hos dessa män vid sexuell umgänge.³⁶

I motsats till sådana resultat finns andra slutsatser, som visar hur idrotter som uppmuntrar fysisk eller våldsam kroppskontakt gör idrottsmän lugnare efter slutsignalen. På ett katharsisliknande sätt upplöses eventuella aggressioner och idrottsutövaren lär sig då vad som är ett legitimt beteende i olika sociala situationer. Hur idrotter, via exempelvis tränar- och ledarutbildningar, preparerar utövare och lär dem att skilja på vad som är tillåtet och inte tillåtet under, respektive efter, matchen är en viktig våldsförebyggande insats.³⁷

Relaterat till den socialekologiska modellens olika nivåer visar viss forskning på att mäns våldsamma beteende kan överföras mellan nivåerna, medan annan forskning visar hur individer mer eller mindre är opåverkade av sin idrottsutövning i andra

³⁴ Corboz, J. m.fl. (2015). ”Challenges of bystander intervention in male-dominated professional sport”. I *Violence Against Women*, vol. 22, nr. 3, s. 324–343; Sönderlund, A. L. m.fl. (2014). ”The association between sports participation, alcohol use and aggression and violence.” I *Journal of Science and Medicine in Sport*, vol. 17, nr 1, s. 2–7.

³⁵ Forsdike, K. m.fl. (2022). ”Interpersonal gendered violence against adult women participating in sport”. I *Managing Sport and Leisure*, s. 2.

³⁶ Crosset, T. W. m.fl. (1996). ”Male student-athletes and violence against women”. I *Violence Against Women*, vol. 2, nr. 2, s. 163–79.

³⁷ Steinfeldt, J. A. m.fl. (2011). ”Masculinity, moral atmosphere, and moral functioning of high school football players.” *Journal of Sport and Exercise Psychology*, vol. 33, nr 2, s. 215–234.

sociala sammanhang. I mer generella termer kan idrottsutövning för vissa individer, i kombination med andra våldsfrämjande riskfaktorer, innebära en våldsfrämjande socialisation. Därför är det angeläget att fördjupa kunskaperna inom detta område.

Är idrottsmän farligare för kvinnor än andra män?

I media har under senare tid ett flertal fall uppmärksammats, där idrottsmän och tränare anklagas för våldtäkt samt andra typer av våld och övergrepp mot flickor och kvinnor. Denna typ av händelser sätter idrottens roll i mäns våld mot kvinnor i centrum, där inte minst frågan om idrottens förebyggande roll blir viktig.

Forskning från Nordamerika har visat hur män som deltar i kontaktsport och lagidrott har en större benägenhet att använda våld än andra män. Detta påvisades genom att idrottsmän oftare än andra män förekom i misshandelsdomar och andra juridiska ärenden, som kunde kopplas till mäns våld mot kvinnor. Forskning har även visat att det finns ett samband mellan medlemskap i en idrottsorganisation och våldtäktsbejakande (eng. *rape-supportive*) attityder bland män.³⁸ Att dessa män redovisade denna typ av attityder betyder inte att de faktiskt är mer sexuellt aggressiva. Vad resultaten visar är snarare en normalisering av sexuellt våld mot kvinnor. När ens lagkompisar uttrycker en liknande typ av attityder förstärks sambanden med sexuellt tvingande attityder.

Att identifiera mer detaljerade riskfaktorer och därmed undvika svepande generaliseringar är ett arbete som fortgår kontinuerligt. Sannolikheten att utsättas för, eller utöva, våld sprider sig över olika typer av idrotter, och kan variera inom en och samma idrott avseende både plats och kontext.³⁹ En viktig riskfaktor är till exempel hur gruppen ser på och konsumerar alkohol. Lag med hög alkoholkonsumtion visar högre sexuell aggression mot kvinnor, än de med låg alkoholkonsumtion.⁴⁰ En annan riskfaktor är om individen har konservativa, eller traditionella, attityder till genus och sexualitet, där individer med sådana är mer benägna att utöva våld i hemmet, liksom att utföra sexuella övergrepp.⁴¹

³⁸ Boeringer, S. B. (1999). "Associations of rape-supportive attitudes with fraternal and athletic participation". I *Violence Against Women*, vol. 5, nr. 1, s 81–90.

³⁹ Flood, M. m.fl. (2007).

⁴⁰ Humphrey, S. E. m.fl. (2000). "Fraternities, athletic teams, and rape". I *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 15, nr. 12, s. 1313–1322.

⁴¹ Flood, M. m.fl. (2009). "Factors influencing attitudes to violence against women". I *Trauma, Violence & Abuse*, vol. 10, nr. 2, s. 125–142.

#MeToo-rörelsen har visat kvinnors utsatthet inom en mängd samhällsområden. Förutom den generella utsattheten kan även vissa idrottsliga subkulturer vara särskilt farliga för kvinnor:

While violence against women is hardly the monopoly of professional male athletes, there are features of some sporting sub-cultures which may make them particularly dangerous for women. To begin with, to the extent that some sporting sub-cultures (especially those associated with team-based contact sports) involve more sexist and conservative norms for gender and sexuality, they may also involve more violence-supportive attitudes. Sexist peer norms and cultures are a key risk factor for men's perpetration of sexual violence.⁴²

Här är det viktigt att understryka att dessa attityder, liksom idrottsmännens beteende, är kulturellt skapade. Det handlar om att manifesteras en maskulinitet baserad på heterosexuella erövringar, hög alkoholkonsumtion, homofobiskt avståndstagande, konsumtion av pornografi samt generella attityder som underordnar kvinnor och kvinnlighet. Dessa riskfaktorer kan förekomma var för sig, men även i kombination. Generellt gäller att ju fler riskfaktorer som förekommer, desto högre risk, och vice versa, även om det i vissa fall kan räcka med bara en riskfaktor.

Metoder för förändring

Mäns individuella, sociala handlingar påverkas med andra ord av omgivningens förväntningar och de kulturella normer som råder i den givna kontexten. I ett förbund, i en förening eller i ett lag kan olika innehåll och kulturella villkor skapas. Detta fråntar på intet sätt individens ansvar för sina handlingar i en grupp. Det är dock viktigt att förstå hur omgivningen runt en individ kan verka förebyggande genom att aktivt arbeta mot heterosexism, konservativa normer liksom homofobi, och omvänt. Attityder i mansdominerade idrottsmiljöer är alltså centrala att arbeta med. Forskning visar att män med mer konservativa åsikter om könsroller har en ökad risk att utöva våld mot sin partner:

... men with more traditional, rigid, and misogynistic gender-role attitudes are more likely to practice marital violence.⁴³

Många ledare och föreningar arbetar för ökad inkludering, där exempelvis misogyna attityder motverkas. När det gäller beprövade och mer strukturerade metoder finns

⁴² Ibid., s. 39–40.

⁴³ Ibid., s. 126.

emellertid ytterst få att tillgå. Eliasson och Fundberg har i rapporten *Att förändra maskulinitet genom utbildning av pojkar inom idrott* utvärderat den mest kända interventionen i Sverige, *Eight weeks*, som Locker Room Talk ger. Metoden baseras på 8 stycken 30 till 60 minuter långa träffar i omklädningsrum i samband med träning, där övningar som syftar till att förändra maskulinitet genomförs. Frågan som ställs är om metoden fungerar förebyggande. Eliasson och Fundberg finner att utbildningstiden är för kort, att innehållet har brister i feministiska kunskaper om maskulinitet, makt, genussocialisation och beteendeförändring, att innehållet utgår ifrån en alltför ensidig syn på problematisk maskulinitet och dessutom inte tar avstamp från målgruppens erfarenheter. Sammantaget leder detta till att metoden har begränsade möjligheter att förändra problematiska beteenden.⁴⁴

Franzén och Gottzén har i rapporten *Våldsprevention i Sverige: En forskningsöversikt* sammanställt ett flertal olika våldsförebyggande interventioner i Sverige. Kopplat till idrott behandlas även här Locker Room Talks metod samt *Coaching boys into men (CBIM)*, som utvecklats i en amerikansk idrottskontext och ännu ej har använts i Sverige. *CBIM* är dock utvärderat internationellt, med goda resultat rörande unga mäns ökade benägenhet att som åskådare ingripa mot sexism.⁴⁵ *CBIM* bygger på att tränare utbildas i metoden, och består sedan av 11 till 12 korta träffar om ca 10 till 15 minuter som tränaren håller i med laget. En generell styrka i metoden är att det är lätt att följa manualen, medföljande att avstegen från manualen blir små (manualtrogenhet) och interventionens innehåll därmed inte riskerar att förändras alltför mycket från en situation till en annan. Det gör även bedömningen av *CBIM*:s effekter mer trovärdig.

Mäns våld mot kvinnor är ett utbrett samhällsproblem, och inom idrottsrörelsen finns en stor potential att göra skillnad när det gäller mäns attityder, normer och värderingar om kvinnor och kvinnlighet. Primärpreventionsmetoder för att skapa förändring baserade på användbar evidens behöver dock utvecklas. Manualtrogenhet hos metoden är central, då det skapar möjligheter att applicera metodens eventuella evidens i olika sammanhang. Manualtrogenheten bör dock balanseras med en flexibilitet, där målgruppens verklighet och attityder ges utrymme att fokuseras, och på detta sätt bildar innehåll i det som ska förändras. Nödvändigheten i att kombinera dessa innehåll tyder också på att preventiva metoder ska vara nå-

⁴⁴ Eliasson, I. m.fl. (2022). *Att förändra maskulinitet genom utbildning av pojkar inom idrott*.

⁴⁵ Jämställdhetsmyndigheten (2020). *Våldsprevention i Sverige*.

gorlunda föränderliga och anpassningsbara, för att bli framgångsrika i olika situationer med olika konstellationer.

5. Individiden och ansvaret

Utifrån den socialekologiska modellen har individen det yttersta ansvaret för sina handlingar. I detta kapitel ska vi gå lite djupare i vilka våldsutövarna är, samt hur olika riskfaktorer påverkar olika personer. Genom en ökad förståelse för hur olika våldsutövarna kan vara, ökar möjligheterna att kunna identifiera signaler tidigt och på sätt kunna förebygga fortsatt våld.

Mönster hos våldsutövarna

Motivet till våld varierar och utövas olika för olika förövare. Gruppen av våldsutövare är inte homogen. För att få en ökad förståelse för heterogeniteten bland våldsutövare kan typologier användas. Det finns ett flertal olika sådana typologier, som kan ha sin utgångspunkt i hur våldet utövas liksom i olika mönster i våldet – såsom kontrollerande beteende eller mer situationellt våld. Ett relativt enkelt sätt att dela in våldsutövare i olika typer, som har starkt stöd i forskning, är indelningen i de generellt våldsamma männen och de som enbart utövar våldet inom relationen eller familjen.⁴⁶

Av de som polisanmäls för våld i nära relation förekommer de båda typerna i ungefär lika stor utsträckning. Men hur det ser ut för de som inte anmäler våldet vet vi inte. Mörkertalet är stort. Det är endast några få procent som anmäler våld i nära relation till polisen.⁴⁷

Generellt våldsamma våldsutövare

Denna typ av våldsutövare kan vara våldsamma mot andra än sin partner. Det kan vara mot såväl vänner eller bekanta som okända. Våldet som de utövar är ofta upprepat och allvarligt, det vill säga grovt fysiskt våld som orsakar skada. Riskfaktorer som förekommer i relativt hög utsträckning inom denna grupp av våldsutövare är arbetslöshet, missbruk, våldsanvändning mot andra, annan kriminalitet och psykisk ohälsa. De kan exempelvis också umgås med kriminella eller föra en allmänt antisocial livsstil, men detta behöver inte vara uttalat. När studier har gjorts på de

⁴⁶ Petersson, J. (2020); Petersson, J. m.fl. (2020).

⁴⁷ Brottsförebyggande rådet/BRÅ (2014).

våldsutövare som polisanmäls har det visat sig att många är kända av polisen sedan tidigare.⁴⁸

Inom idrottsrörelsen kan dessa personer förekomma på flera olika sätt, till exempel dels som unga på väg in i en kriminell livsstil, dels som vuxna där de antingen redan utövar en kriminell livsstil eller har lämnat den. Här uppstår flera olika frågor kring hur en förening ska hantera dessa individer ur ett förebyggande perspektiv. Det är förstås skillnad på vad som behöver göras beroende på hur relevant en riskfaktor är just för tillfället. Om en individ till exempel spelar fotboll och samtidigt är känd för att vara medlem i ett kriminellt gäng, eller om individen har lämnat den kriminella banan bakom sig och nu vill vara tränare för ett fotbollslag, behöver olika handlingsplaner tas fram. Det första fallet kan utgöra en relevant riskfaktor för våld, medan det andra kan komma att bli en skyddsfaktor. Med kunskap om denna typ av våldsutövare kan mer specialiserade förebyggande handlingsplaner tas fram.

Familjevåldsutövare

Denna våldsutövare använder våld mot sin partner och eventuellt mot andra familjemedlemmar, om sådana finns. Våldet är generellt mindre allvarligt utifrån lagens mening. Det vill säga, det fysiska våldet är oftast inte lika allvarligt som det som den generellt våldsamme utövar. Familjevåldsutövare använder överlag inte heller våld i andra sammanhang. Att utöva våld är en riskfaktor för att fortsätta utöva våld.

En del använder kontrollerande beteende i högre utsträckning, och kan uppvisa extrem svartsjuka precis som den mer generellt våldsamma typen. Det som skiljer dem åt ytterligare är att familjevåldsutövaren är mer socialt välfungerande utanför relationen. Det kan vara i skolan, inom idrotten, på arbetet eller i andra sammanhang. Överlag har denna grupp av våldsutövare högre utbildning och arbete eller går i skola om de är yngre, och åtnjuter högre social status i samhället än den generellt våldsamme. Det är dock viktigt att komma ihåg att denna typ av våldsutövare också kan utöva väldigt allvarliga former av våld mot närstående.

Denna typ av våldsutövare är mer osynlig, eftersom våldet inte alltid är fysiskt. Individerna i fråga kan ha hög status i samhället, vilket gärna gör att vi inte ifrågasätter dem om vi misstänker att våld i nära relation förekommer och de ger en bra förklaring till misstanken. Den legitimitet och det förtroende som samhället har givit dem

⁴⁸ Petersson, J. m.fl. (2020).

gör att de i större utsträckning kan dölja sitt beteende, än en våldsutövare som är generellt våldsamt och lever en kriminell livsstil.

Inom idrotten förekommer denna typ av våldsutövare i såväl unga relationer som vuxna relationer. Det kan vara den populära killen på gymnasiet som presterar väldigt bra i sin idrott och har en hög status på flera områden. Det kan vara tränaren som är VD på företaget och samtidigt tränar ett av sina barns lag. Men det kan även vara den mer anonyma idrottsutövaren som har en viktig roll i laget och ändå inte vill vara i centrum. Sammanfattningsvis kan våldsutövare finnas överallt inom idrottens olika nivåer, precis som de förekommer i övriga samhället. Det går inte att utesluta några nivåer eller områden där de inte förekommer. För att det förebyggande arbetet ska fungera och få effekt behöver arbetet därför inkludera alla som arbetar eller utövar idrott i en förening, oavsett om de är idrottsutövare eller styrelsemedlemmar.

Gemensamma riskfaktorer hos våldsutövarna

Oavsett vilken typ av våldsutövare som avses finns det ett antal riskfaktorer som förekommer hos båda typerna. De kan vara mer eller mindre relevanta för våldsutövningen beroende på den enskilde våldsutövaren. För att ta reda på vilken eller vilka som är de viktigaste och mest relevanta riskfaktorerna för varje våldsutövare behöver en riskbedömning genomföras. Den bör göras av någon som har fördjupad kunskap om riskbedömning och våld i nära relation, som till exempel säkerhetspersonal, polis eller socialtjänst.

Alkohol och droger

I sig utgör inte alkohol en riskfaktor. Det är hur alkohol används som kan vara mer eller mindre problematiskt. För att avgöra om bruket är en riskfaktor för våld, är grunden att det är en riskfaktor för den som blir aggressiv eller våldsam när den dricker alkohol. Ju mer alkohol som konsumeras desto större risk, det vill säga en person som har ett missbruk eller ett beroende löper en högre risk än den som inte har det, att begå en våldshandling mot sin partner. Men det kan även vara så enkelt som att individen som dricker alkohol mer sällan blir aggressiv vid dessa tillfällen. Drickandet blir då en riskfaktor även om det inte förekommer ett missbruk. Detta gör det lite enklare att avgöra om riskfaktorn är relevant eller inte. Särskilt när det gäller unga som dricker alkohol behöver denna aspekt tas i beaktande, eftersom det kan vara svårt att veta hur de reagerar när de dricker alkohol. Den kultur som finns kring alkohol i föreningen avspeglas på dess utövare.

Psykisk ohälsa

Olika former av psykisk ohälsa kan utgöra riskfaktorer för våld i nära relationer. Det är framför allt när individer med psykisk ohälsa mår dåligt, som denna utgör en riskfaktor. Exempel på allvarlig psykisk ohälsa kan vara vanföreställningar eller psykos. Det innebär att våldsutövaren inte har en normal verklighetsuppfattning. Extrem svartsjuka kan i vissa fall vara ett tecken på vanföreställningar. Att vara psykotisk och ha hallucinationer innebär att personen ser, hör eller uppfattar saker som inte finns i verkligheten. När individen inte är psykotisk eller har vanföreställningar minskar risken för våld.

Ett personlighetssyndrom (tidigare personlighetsstörning) som till exempel narcissistiskt personlighetssyndrom, antisocialt personlighetssyndrom (psykopati) och emotionellt instabilt personlighetssyndrom (EIPS, tidigare borderline) är andra former av psykisk ohälsa. Individer med en sådan diagnos har inte vanföreställningar, utan avvikande personlighetsdrag som är så starka att det medför ett lidande för dem själva eller för andra. Den stora skillnaden mellan att vara psykotisk och att ha ett personlighetssyndrom är, förenklat sett, att den som är psykotisk inte alltid kan skilja på det som är verklighet och fantasi, medan den som har ett personlighetssyndrom på det stora hela är medveten om verkligheten – men genomför sin våldshandling ändå.

Ångest och depression är andra former av psykisk ohälsa som är vanligt förekommande i befolkningen. Dessa kan också utgöra en riskfaktor för våld i nära relation. För den som är deprimerad kan den nedåtgående spiralen gå från att vara nedstämd, till att få svårigheter att koncentrera sig eller minnas och småningom att bli mer och mer avtrubbad. Till slut kan det bli nästan oöverstigligt att kliva upp ur sängen. Tankar om självmord kan förekomma. Detta utgör en riskfaktor när personen inte längre bryr sig om vad som händer med dem. I samband med en separation ökar då risken för allvarligt våld mot såväl partnern som den egna personen.

Det är viktigt att komma ihåg att även om psykisk ohälsa utgör en riskfaktor för våld i nära relation, innebär det inte att alla med psykisk ohälsa kommer att begå en våldshandling mot sin nuvarande eller före detta partner.

Inom idrotten lyfts numera frågor som rör psykisk ohälsa mer frekvent. Gymnaster, ishockeyspelare och andra idrottsutövare har brutit tystnaden kring dessa frågor. Många idrotter kräver att utövaren är ”mentalt stark”, vilket lätt förväxlas med att inte vara sårbar eller känslig. Sunda prestationsmiljöer bekräftar dock ett större

känslspektrum, där deltagare ges möjlighet att visa inte bara styrka, utan även sårbarhet och nervositet. Att vara observant på psykisk ohälsa gör att den kan identifieras tidigt. På så vis kan individer få snabbare hjälp, och förhoppningsvis förhindras att ohälsan utvecklas till en mer bestående problematik.

Kontrollerande beteende

Att utöva psykiskt våld i form av ett kontrollerande beteende är en allvarlig form av våld, även om det inte syns på utsidan i form av blåmärken eller andra skador. Motiven till denna form av beteende kan variera, som till exempel extrem svartsjuka eller olika behov av att utöva makt och kontroll över den utsatta. Olika former av kontrollerande beteenden kan vara att våldsutövaren kräver att den utsatta ska berätta var den är hela tiden, att den utsatta ska utföra handlingar som våldsutövaren kräver eller att den utsatta isoleras och hindras från att träffa andra. Med hjälp av teknologi som mobilapplikationer kan våldsutövaren följa var den utsatta är i realtid.

Att satsa på sin idrott innebär i stor utsträckning att kontrollera sin tillvaro gällande antal träningspass, pulsnivå, kost, sömn, återhämtningstid och så vidare. En tränare kanske till och med ser det som sin uppgift att kontrollera deltagarnas beteende, och inom elitidrotten mäts ofta utövarens fysiska status återkommande under en säsong. Denna form av kontrollerande beteende kan å ena sidan vara hjälpsam i utövandet av elitidrott, men kan även bidra till ett kontrollerande beteende på andra plan i livet. Genom att vara uppmärksam och hjälpa individer som är i riskzon att utveckla psykisk ohälsa kan hjälp och stöd ges tidigt.

Stalkaren

En särskild typ av våldsutövare är stalkaren. Att upprepade gånger ta kontakt mot en persons vilja, vilket skapar oro eller rädsla hos denna, är definitionen av stalkning. Ungefär en av tio i Sverige har varit utsatt för stalkning, där ungefär hälften hotade den utsatta och var fjärde använde våld.⁴⁹

Motiven till varför någon stalkar varierar. Det kan till exempel vara att stalkaren är arg eller kränkt och vill ha upprättelse, eller att stalkaren vill komma nära och ha en relation med den som de förföljer. Ungefär var tredje stalkare förföljer någon som de har haft en nära relation med. Det kan vara att stalkaren är kränkt för att partnern gjort slut, eller att den inte vill att relationen ska ta slut och förföljer i syfte

⁴⁹ Brottsförebyggande rådet/BRÅ (2006). *Stalkning i Sverige*. Rapport 2006:3.

att relationen ska återuppstå och fortsätta. En tredjedel förföljer någon de känner, det kan till exempel vara en arbetskamrat, en klasskompis, granne eller lagkamrat. Ytterligare en tredjedel förföljer okända eller främlingar. Det kan vara ett fan som vill komma nära sin idol och passerar gränsen för vad som är tillåtet, eller någon som har blivit väldigt arg på, eller kränkt av, någon som fattat ett beslut som gått emot dem.

Det som är gemensamt för stalkarna är att de ofta är fixerade vid sin sak och blir besatta av att få sin vilja igenom, oavsett hur det påverkar andra. Utmärkande för stalkarna är att de rättfärdigar sitt beteende och kan bli väldigt intensiva i sina handlingar. För att hantera stalkning krävs därför specifika åtgärder för att stoppa stalkaren samtidigt som den utsatta skyddas.⁵⁰ Inom idrotten kan stalkning förekomma inom samtliga dessa kategorier, och därför behöver handlingsplaner tas fram för hur stalkning ska hanteras när den uppstår.

När det gäller våld i nära relation blir det extra viktigt att uppmärksamma stalkning som en del av "eftervåldet", det vill säga att när relationen har tagit slut fortsätter den före detta partnern att försöka ta kontakt med partnern som inte vill. Om den utsatta utövar en lagidrott kan våldsutövaren, stalkaren, komma till matcher där den utsatta kommer att vara. Beroende på hur allvarlig stalkningen är kan det behövas en särskild riskhantering för detta. Det kan vara att stalkaren försöker bryta sig in i omklädningsrummet, i bussen eller matchlokalen för att få kontakt med den utsatta. Detta påverkar dels den utsatta, dels laget. Genom att ha en riskhanteringsplan tas säkerheten för samtliga i beaktande, vilket skapar trygghet. Det i sin tur skapar de bästa förutsättningarna för att kunna utöva idrotten.

Primärprevention skulle här kunna vara att arbeta för en inkluderande kultur som präglas av transparens, öppenhet och förståelse, så att den som är utsatt vågar berätta och på så sätt få hjälp med sin situation. Om i stället idrottsutövaren stalkar sin före detta partner är det lika viktigt att arbeta med. Det kan vara att ha en handlingsplan för hur föreningen arbetar med de som misstänks utöva våld i nära relation. En viktig del i detta är att föreningen har förmåga att omsätta sina policydokument till handlingsplaner, så att såväl ledare som utövare vet hur de ska göra när situationen uppstått och de får kännedom om våldsutövaren. Det blir en del av tertiärpreventionen att aktivera dessa handlingsplaner för att medverka till att stoppa våldsutövaren.

⁵⁰ Logan, T. K. (2017). "Stalking". I *Trauma, Violence & Abuse*, vol. 18, nr. 2, s. 200–222.

6. Laget, jaget och relationerna

Det finns få saker som kan skänka en individ så mycket glädje, skratt och gemenskapskänsla som att få vara en del av ett lag. Träning tillsammans ger motivation, och tillsammans kan gruppen åstadkomma prestationer som individerna ensamma aldrig skulle ha kunnat uppnå. Känslan av att tillhöra och få bidra till lagets gemenskap skapar ett av idrottens viktigaste samhällsbärande värden. Laget, ledarna, föreningen och förbundet skapar riktlinjer för de gemensamma relationerna, men varje individ har förstås också ett stort ansvar för gruppdynamiken. I tävling och träning skapas situationer som bygger frustration, och som i bästa fall lär individer och organisationer vilka handlingar som är destruktiva samt vilka handlingar som är mer produktiva och konstruktiva. Därför har idrotten för en del individer blivit en räddning, och för väldigt många skapat ett mervärde i livet.

Så fungerar lagidrotten och den individuella idrotten, och de skapar alltså skyddsfaktorer mot våld – idealt sett. Men precis som alla institutioner som bygger på mänskliga möten har även idrotten återkommande problem med konflikter, mobbing, trakasserier och negativt grupptryck, och individer som utsätts eller som tvingas göra saker mot sin vilja. Det finns flera förklaringar till detta. Individer kommer in i ett idrottssammanhang med olika bakgrunder och förutsättningar, och det är ingen enkel uppgift att forma ett lag där dessa individer stöttar och utvecklar varandra. Många ledare ställer dessutom upp ideellt, på sin fritid, med en bestämd uppfattning om hur barn och ungdomar ska fostras. Tränare och ledare har ett huvudansvar, men kan också vara de som betar sig illa. Vad som är rätt för en individ kan vara totalt fel för en annan. I vissa föreningar finns också traditioner, skapade av tidigare generationer, som på gott och ont kan leva vidare länge. Inkilningar och andra liknande aktiviteter är exempel på detta.

De flesta utövare, ledare och tränare har förstås goda avsikter. Vissa träningsmetoder kanske anses nödvändiga för att nå framgång, trots att de i själva verket är fysiska övergrepp. Ibland kan kränkningar vara av mer subtil karaktär och gestalta sig i gester, tonläge eller blickar. Vissa individer som under lång tid möter denna typ av ”coachning” kommer att vantrivas. Samtidigt vill många idrottsutövare utvecklas, och för att utvecklas behövs feedback på både goda och mindre goda insatser. Därför är utskällningar och högljudda tillrättavisningar legitima i idrottens värld, och bottenar alltså oftast i ledarens eller tränarens strävan efter att skapa framgångar för laget och individen.

På grupp- och relationsnivå återkommer en snarlik komplexitet. Kommentarer och skämt fällt för att vara roliga och få lagkompisar att skratta, men kan också innebära en kränkning. Exempelvis har så kallade *practical jokes* oftast goda avsikter, men

landar inte alltid rätt utan kan göra medspelare upprörda, besvikna eller ledsna. I vissa idrotter och föreningar skapas också mönster som kan vara svåra att förändra. I vår forskning har till exempel spelare berättat om jargongen i vissa lag, och hur svårt det som enskild spelare är att säga ifrån när nästan hela laget skrattar åt ett kränkande skämt. I omklädningsrummet sägs ibland saker som i andra situationer och i andra rum skulle uppfattas som högst olämpliga. Oviljan eller rädslan att säga ifrån uppstår eftersom du själv kan bli ifrågasatt och tappa din sociala position i laget. På lång sikt kan en tystnadskultur utvecklas, som alltså upprätthåller den rådande ordningens normer och traditioner.⁵¹ Komplexiteten uppstår då flertalet spelare trivs med den här typen av kultur och upplever att de kan prata fritt om allt möjligt utan att bli dömda.

Gränserna för vad en spelare eller ett lag anser är rätt eller fel kan vara både tydliga och diffusa. Det vill säga att ibland är det svårt att avgöra på förhand hur en kommentar landar. En skämtsam ton gör det dessutom alltid svårare att säga ifrån för den som tar illa vid sig. Du kan framstå som tråkig eftersom du inte förstått att det ”bara” var ett skämt. Om en person tar illa vid sig av ett skämt, är alltså benägenheten att säga ifrån relativt låg. Samtidigt har det visat sig att denna typ av jargong, som kan uppfattas som öppen och tillåtande med deltagare som kan säga vad de tycker, sällan kretsar kring svåra ämnen om hur spelare mår, känner sig eller är oroliga för något och så vidare. När jargongen inte uppmuntrar denna typ av samtal blir spelare tysta, och för många utövare kan detta i slutänden skapa en sluten eller problematisk miljö. I miljöer där vi förväntas prestera på topp har vissa individer behov av att diskutera sitt tvivel och sin nervositet. Innan matcher är till exempel vissa spelare så nervösa att de kräks. Det kan då verka förebyggande att få prata om kraven och förväntningarna på varandra och en själv. Gränserna för, och vad som menas med, en ”öppen” lagkultur kan alltså skapa bredare förutsättningar för individer att visa olika eller flera sidor av sig själva inför laget.

Mäns homosocialitet och konsten att framstå som manlig

Forskning om mäns och pojkars gemenskaper och socialisation har visat hur ämnen som kan avslöja dem som svaga, känsliga eller kvinnliga undviks. Samtidigt präglas gemenskapen också av normer som finns inom idrotten och i samhället i stort. Enligt maskulinitetsforskare är normen att vara heterosexuell och på olika sätt framstå som manlig.⁵² Handlingar som bryter mot dessa normer undviks i stor utsträckning. Normerna påverkar hur män och pojkar är med varandra i grupp, och

⁵¹ Alsarve, D. m.fl. (2020). ”It’s freer and easier in a changing room, because the barriers disappear ...”. I *European Journal for Sport and Society*, vol. 17, nr. 1, s. 26–46.

⁵² Connell, R. W. (1999). *Maskuliniteter*.

vad som uppmuntras. Som man i ett lag förväntas du tåla en och annan gliring, tackling och att offra dig för lagets bästa. Normerna påverkar också vad pojkar och män skämtar om. Det är ingen slump att vissa ämnen varit "säkra" att skämta om under väldigt lång tid – skämt som upprätthåller en heterosexuell och manlig överordning. Att skämta om personer eller egenskaper som inte kvalificerar sig till normerna återkommer i flertalet manliga gemenskaper inom idrotten. Forskare har identifierat detta fenomen i studier av mäns sätt att skapa sociala band till varandra (homosocialitet):

Homosocial bonds are policed against the feminizing and homosexualizing influences of excessive heterosociality, achieving sex with women is a means to status among men, sex with women is a direct medium of male bonding, and men's narratives of their sexual and gender relations are offered to male audiences in storytelling cultures generated in part by homosociality.⁵³

I vår egen forskning berättar spelare om att snacket i omklädningsrummet ofta kretsar kring tjejer, utseende och sexuella erövringar:

It's freer and easier in a changing room, because the barriers disappear/.../we can talk about sex, about women, actually anything that doesn't belong to the workplace... There's a lot of talk about girls. Who you've had sex with and how ... Then there's always things like, yes, she's an easy catch and so on ... who is good looking, who is ugly and so on.⁵⁴

I en annan studie berättar en tränare och före detta spelare hur ledarna i juniorlaget ibland kunde dricka öl och sätta på en porrfilm i bussen hem från bortamatcher. Intervjupersonen reflekterar över detta och hur det påverkade hans sätt att se på kvinnor och alkohol, men upplevde det samtidigt *inte* som problematiskt där och då. Det var ingen annan som protesterade heller. Inom många idrotter är det ytterst svårt som ung (junior)spelare att protestera och säga emot sin tränare.⁵⁵

I tidigare avsnitt har vi visat hur forskningen har identifierat ett antal faktorer som påverkar en individs risk att begå olika typer av våldshandlingar, däribland sexuellt våld. Kopplat till idrott framträder några som särskilt relevanta. För det första påverkar mäns sätt att umgås, med en grupployalitet som övertrumfar personlig integritet, denna risk. För det andra har den utövade sportens karaktär och den förväntade kravbilden på utövaren betydelse. Forskare pekar särskilt på sporter som uppmuntrar hård fysisk kontakt med avsaknad av empati inför motståndares

⁵³ Flood, M. (2008), s. 355.

⁵⁴ Alsarve, D. m.fl. (2020), s. 36.

⁵⁵ Alsarve, D. (2021a). "The need for a violence prevention programme in ice hockey". I *European Sport Management Quarterly*, vol. 21, nr. 2, s. 218–236.

eventuella smärta, som lär utövare fysisk dominans och aggressivitet, som betonar extrem tävlingsinriktning och som på olika sätt glorifierar våld, såsom att det är ädelt att skydda målvakten med knytnävarna. För det tredje påverkas risken om det finns en sexualisering och objektivering av kvinnor och kvinnlighet. Underordning av kvinnor är en riskfaktor, vilket gör mäns privilegierade positioner och det manliga som norm till ett problem inom många idrotter. För det fjärde är benägenheten att dricka alkohol eller använda andra droger även den en riskfaktor. Slutligen kan kändisstatus och så kallad groupiekultur, alltså att vissa söker ett sexuellt umgänge med en person på grund av personens status, öka risken till sexuellt våld. Omvänt formulerat påverkar dessa faktorer kravet på samtycke vid sexuellt umgänge negativt.⁵⁶

I forskning av svensk ishockey har framför allt de tre förstnämnda riskfaktorerna kunnat identifieras. Med förekomsten av sådana riskfaktorer i en idrottskultur är det inte särskilt förvånande att spelare på olika nivåer anklagas för våldtäkt. Under senare tid har flertalet anklagelser riktats mot ishockey- och fotbollsspelande män. Ytterst få har emellertid dömts. Poängen här är att visa hur grupperns sätt att umgås inom vissa idrotter och utövarnas syn på kvinnlighet, alkohol och samtycke är riskfaktorer. När män berättar för andra män om sina sexuella erövringar av kvinnor kan detta å ena sidan stärka mannens position i gruppen, och å andra sidan vara tecken på ett riskbeteende. Individerna har alltid ett ansvar för sina handlingar. I enlighet med den socialekologiska modellen är denna typ av situation ett exempel på interaktionen mellan struktur, samhälle och individ. Vad som uppmuntras och tillåts i laget och kulturen sätter dock gruppens och organisationens ansvar i ett annat ljus, där inte minst en insats för det våldsförebyggande arbetet blir ytterst relevant.

Om tävlingsinstinkt och instrumentell kroppssyn

Socialisering i ett lag utgör alltså en komplex process. I korthet kan här människors bästa och sämsta sidor ges näring. Barn och ungdomar kan till exempel dela ut peppande kommentarer och tröstande kramar, för att i nästa stund knuffa eller sparka ner en lagkamrat som hämnd för en upplevd orättvisa. Tävlingsinstinkten är på detta sätt en kluven drivkraft som i olika situationer motiverar användandet av våld. Idrottsociologen Michael Messner beskriver i sin forskning hur idrottskroppar förvandlas till ”vapen” som används mot andra kroppar.⁵⁷

Som individ i ett lag förväntas du med andra ord vara beredd på att offra din kropp och utsätta dig för smärta i syfte att vinna, göra mål eller skydda ditt eget mål. Laget

⁵⁶ Flood, M. m.fl. (2007).

⁵⁷ Messner, M. A. (1990), s. 203.

är viktigare än jaget. Det betyder också att du tidigt lär dig att se på din egen kropp som ett instrument – åter med Messners ord ett vapen. Denna kroppssyn åter-speglas i tränings- och tävlings-situationer, och gör att idrottsutövare förr eller senare måste lära sig att hantera och uthärda smärta. Inställningen i fråga får också effekter på vilken typ av känslor som accepteras, och riskerar att skapa snävare villkor för sårbarhet och andra känslor som kan förknippas med ”svaghet”. Ändamålen helgar medlen, och som elitidrottare är det sällan eftersträvansvärt att känna efter för mycket. Att ha en instrumentell kroppssyn underlättar också hård träningsbelastning, strikta kostscheman med mera. Strävan efter idrottsliga framgångar motiverar denna (instru)mentalitet. En sådan hållning kan göra så att vissa individer utvecklar ätstörningar eller psykisk ohälsa, och ökar skaderisken liksom andra negativa konsekvenser som drabbar individen, laget och inte minst motståndare.

Om inkilningar och ritualiserat våld

Ovan nämndes hur den instrumentella kroppssynen övas i tränings- och tävlings-situationer, men betydelsen av att sätta laget före jaget övas och bevisas också i andra sociala situationer. Inkilningar och liknande ritualer är här exempel på sådana, där individen inför en grupp äldre, mer erfarna och accepterade utövare utsätts för provningar eller pinsamheter av olika slag. Något krasst formulerat är syftet med dessa ritualer att svetsa samman gruppen genom att individen bevisar sin benägenhet att gestalta en instrumentell kroppssyn, där den egna integriteten eller moraliska kompassen också utmanas eller sätts ur spel. Den som vägrar bestraffas på något sätt som lagets invigda kommit överens om.

Under senare tid har inkilningskulturer inom svensk herrfotboll och -ishockey uppmärksammats. Fenomenet är ingalunda något unikt svenskt, utan har exempelvis också uppmärksammats inom den kanadensiska ungdomsishockey. Efter omfattande kritik från såväl spelare som jurister mot styrelsen i Hockey Canada, om hur de försökt tysta ned anklagelser om sexuella övergrepp, valde till slut VD:n och styrelsen att hoppa av.⁵⁸ Trots att forskning visat att förnedrande inkilningar försvagar ett lags prestationspotential fortsätter fenomenet att leva kvar i olika former inom ishockey, liksom i andra idrotter. Detta kan delvis förklaras av att det råder delade meningar om huruvida pinsamheterna betraktas som problematiska eller roliga.⁵⁹ Ritualerna kombineras i princip alltid med alkoholkonsumtion.

Fenomenets omfattning pekar också på att inkilningar inte sker i ett socialt vakuum, utan snarare tillhör idrottsliga traditioner. Dessutom bygger dess fortlevnad på

⁵⁸ *The Guardian* (2022-10-11). ”Hockey Canada’s board and CEO resign amid fallout from sexual abuse scandal”.

⁵⁹ Crow, R. B. m.fl. (2009). ”Conceptualizing a meaningful definition of hazing in sport”. I *European Sport Management Quarterly*, vol. 9, nr. 4, s. 433–451.

protesterande individers rädsla över att bli exkluderade från gruppen. På så sätt skapas en spiral av tystnad.⁶⁰ Effekterna blir att gruppen sluts samman, normer konsolideras och känslan av att "tillhöra gänget" förstärks. I bästa fall kan detta benämnas solidaritet, i sämsta fall pennalism. Poängen är att övergrepp bland lagkamrater inom lagidrotten kan ta sig uttryck i form av "roliga" ritualer. Problemet löses förstås inte genom att styrelsen avgår – ett sådant agerande kan snarare ses som ett försök att ducka från problemlösning och ansvarstagande.

Laget och "dom där"

Det finns ett par svenska studier om lagidrott och pojkar samt unga män. Av dessa har Andreasson och Fundbergs arbeten satt ett stort avtryck. Resultaten påminner också om det som identifierats av internationell forskning och visar hur pojkar i ett lag, i konstruktionen av vi:et, avgränsar och sätter ramar för varandras beteenden, handlingar, kläder, frisyrer med mera, där betydelser av genus, etnicitet och sexualitet är centrala. Kort sagt handlar det om att framstå som manlig, vit och heterosexuell. I syfte att framstå på detta sätt uttrycker vissa pojkar misogyna, rasifierande och homofoba kommentarer för att tydliggöra sin position. Denna typ av egenskaper tillskrivs alltså "de där"; de som inte tillhör laget. Gruppen markerar på mer eller mindre sofistikerade sätt gränser för vad som passar in, och vad som inte passar in, i gemenskapen.⁶¹ Det är här viktigt att understryka att det handlar om *tänkta* egenskaper, som tillskrivs andra sociala grupper, vilket bidrar till formandet av en inre gemenskap med tydliga yttre gränser.

Formandet av lagets gemenskap är alltså en av idrottens viktigaste samhällsbidrag. Samtidigt har forskning visat att den gemenskapen bland pojkar och män kan byggas på exkluderande krafter, där framför allt kvinnors egenskaper framstår som icke önskvärda. Som pojke och man i idrotten ska du helst gestalta ideal kopplade till maskulinitet. Vad som exakt utgör och konfigurerar dessa ideal varierar mellan olika idrotter och platser, jämte har förändrats över tid. I dag är till exempel fosterlandsälskande och militaristiska bröstoner mer sällsynta än de var i början av 1900-talet.⁶² På grund av sin flyktighet menar Connell att "maskulinitet" är ett av de svåraste begreppen eller egenskaperna att definiera. Det beror helt enkelt på att maskulinitet skapas i specifika situationer, och tillskrivs därför olika betydelser av olika personer i olika sammanhang. Därmed inte sagt att maskulinitetens ideal

⁶⁰ Noelle-Neumann, E. (1974). "The spiral of silence". I *Journal of Communication*, vol. 24, nr. 2, s. 43–51; Steen-Johnsen, K. m.fl. (2016). "The fear of offending". I *Society*, vol. 53, nr. 4, s. 352–362.

⁶¹ Andreasson, J. (2006). *Idrottens kön*. Doktorsavhandling; Fundberg, J. (2003). *Kom igen, gubbar!* Doktorsavhandling.

⁶² Alsarve, D. (2018). "Power in the arm, steel in the will and courage in the breast". I *Sport in History*, vol. 38, nr. 3, s. 365–402; Ljunggren, J. (2020). *Den svenska idrottens historia*.

och funktioner är betydelselösa, tvärtom, det är dess komplexitet som skapar dess stabilitet.⁶³

När ett lag formar en gruppidentitet används alltså faktorer som bär betydelse även utanför själva idrotten. Pedagogisk och annan forskning har till exempel visat hur unga män i skolan, liksom i andra sammanhang, formar sina gruppidentiteter på ett snarlikt sätt, med snarlikt innehåll.⁶⁴ Föreningens styrelse och ledare har här ett stort ansvar, och som ideell ledare kan det vara extremt svårt att uppfatta vad som sker mellan deltagarna under en träning, hur individerna i laget interagerar, vilka blickar eller kommentarer som utdelas och så vidare. En missad passning eller ett missat skott är alltid handlingar som innebär en potentiell frysning eller uppgiven blick från lagkamraten. Flertalet tränare arbetar numera med sina grupper för att skapa ett klimat där det är viktigt att våga, där det är okej att misslyckas, där du uppmuntras att visa flertalet sidor av dig själv – sidor som bryter mot traditionella maskulinitetsideal. Språket och jargongen kan också ses som viktiga områden att arbeta med, för att skapa tryggare och mer inkluderande grupper.

När lojaliteten leder till problem

Det är svårt att veta exakt hur de värderingar och attityder en utövare uttrycker i idrottsliga sammanhang påverkar den i andra sammanhang. Genom idrotten utvecklas exempelvis kamratskap som främjar ett socialt skyddsnet för individen bortom idrotten. Men attityderna kan också leda till problem i sammanhang där du förväntas stå upp för din kamrat på samma sätt som du förväntas göra i exempelvis en tävlingssituation. Ishockeyspelare berättar exempelvis om hur de är benägna att försvara lagkamrater som hamnar i bråk på krogen. Det vill säga, för vissa individer kan det våldskapital som idrotten lärt dem ”kopieras” till, eller användas i, situationer utanför idrotten. Vad det handlar om är att stå upp för ditt lag, ditt sammanhang och din gemenskap när någon i den blir hotad eller ifrågasatt. På samma sätt kan en kultur som av vissa individer uttrycker kvinnoförminskande attityder föras över till andra sammanhang, vilket kan förklara varför vissa utövare blir otrogna mot sina fruar.

⁶³ Connell, R. W. (1999).

⁶⁴ Gottzén, L. m.fl. (2012). *Andra män*; Jonsson, R. (2007). *Blatte betyder kompis*. Doktorsavhandling.

7. Klubben, supportrarna och staden

En idrottsförening kan på lokal nivå få stor betydelse för kulturen och gemenskapen på platsen, samt för hela den lokala identiteten. Ju större framgångar en förening har – gärna med (några) lokala förmågor – desto mer växer känslan av stolthet i lokalsamhället. Släkt och vänner skapar kanske band till de aktiva, samtidigt som en förening drivs av en stor mängd ideella krafter som ställer upp för föreningen på sin fritid. Sociala band till utövarna underlättar ett sådant engagemang. Glädje och gemenskap är centrala motivationsfaktorer för dessa, och gör dessutom att lojaliteten mot varandra ökar – som förening håller man ihop och stöttar varandra i med- och motgång. Somliga investerar känslomässigt eller socialt i föreningen, andra ekonomiskt eller med andra resurser.

Idrottens tävlingsmoment har en särskild förmåga att samla människor kring ett gemensamt mål. I många fall satsar föreningen på att nå framgångar, och söker samverkan med offentlig och privat sektor. Gemensamma investeringar i tid, engagemang, anläggningar med mera stärker dessa band, och ska förstås som skyddsfaktorer i det våldsförebyggande arbetet. Det är svårt att beskriva känslan av framgång och glädje efter år av gemensam strävan. Individer som utmärker sig genom goda prestationer kan få en extremt hög status på dessa platser. Trots denna potential att skapa värde och mening i tillvaron, rymmer dessa situationer eller platser dock också en problematik.

Under senare år har ett antal exempel lyfts i media, där föreningar med stark lokal förankring har försökt tysta ned interna konflikter, eller enskilda individers problematiska beteende. Organisationens vilja att nå sportsliga framgångar gör att de beslutande positionerna sluter sig samman och försöker tysta ned all form av avvikande kritik, eller aktivitet som inte bidrar till måluppfyllandet. I många fall ”löses” konflikten internt, men för stora föreningar och förbund på nationell elitnivå kan exempelvis trakasserier, hot och andra olagliga handlingar bli medialt uppmärksammade. Då är det betydligt svårare att lösa konflikten internt, och handlingar måste också motiveras externt, vilket sammantaget påverkar föreningens självbild och position i lokalsamhället i negativ riktning.

Tystnad, hot och andra motståndsstrategier

Gemenskap bygger alltid på människors formella och informella normer, där vissa varningssignaler kan identifieras. Explicita hot och konflikter förekommer förstås, men tystnad kan också ses som riskfaktorer vilka normaliserar våld i olika former. Ett typexempel är att en spelare, tränare, ledare eller förtroendevald blir anklagad för något. Ytterst få föreningar har en beredskap för detta, och situationen kan

också försvåras om det finns täta släkt- eller vänskapsband med den anklagade. Man vill ha ordentligt på fötterna innan åtgärder vidtas, och vissa ideella ledare är extremt svåra att utesluta eller omplacera, speciellt om de har en efterfrågad kompetens, är omtyckta eller utför ett omfattande arbete för föreningen. Rekommendationen att vara minst två vuxna ledare tillsammans med barn är också svår att alltid efterleva som ledare. Det uppstår helt enkelt sannolikt situationer där en ledare kommer att vara ensam med ett barn.

Ibland leder en händelse till en polisanmälan, ibland inte. När det gäller sexuella övergrepp är gränserna ofta komplexa, där känslor, beroende, förtroende och makt kan skapa svåridentifierade gråzoner.⁶⁵ Övergrepp, som till exempel inkilningsritualer, kan också vara svåra att uppfatta som problematiska, då de i regel är en del av föreningens tradition och pågår utan att varken de som utsätter andra, eller blir utsatta, upplever händelserna som just övergrepp – eller rentav olagliga. Otydlighet, okunskap och osäkerhet omgärdar alltså problem kopplade till trakasserier och övergrepp, vilket överlag gör det svårt att prata om frågorna över huvud taget.

När en händelse polisanmäls leder detta till en helt annan process än när föreningen löser en "incident" internt. Ska en fälld ledare få en andra chans i föreningen? Eller ska en ledare som inte döms få fortsätta i föreningen, då det saknades tillräckliga bevis? Förtroendevalda bär i regel på olika uppfattningar i dessa frågor trots att frågan varit, är och kommer att vara aktuell i väldigt många föreningar. Det är i princip alltid givande att lyfta dessa frågor *innan* något händer, till exempel genom att diskutera olika fall eller scenarier.

Värdegrundsarbete är att betrakta som ett förebyggande arbete som dels kan syfta till att skapa förändring, dels tydliggöra en förenings hållning i vissa demokratiska dilemman och utmaningar. I en del organisationer uttrycker vissa individer ibland en stark ovilja inför sådant arbete, och över huvud taget mot att förändras och rikta en självkritisk blick på den egna verksamheten. När Sofia B. Karlsson arbetade inom AIK Fotboll med att bekämpa rasism, homofobi, transfobi och sexism, med syftet att göra så att *alla* barn kände sig välkomna oavsett etnisk bakgrund, sexuell läggning och identitet, blev hon till slut mordhotad.⁶⁶ Trots goda avsikter är idrotten inte alltid en välkomnande plats, och gemenskapen kan bygga på snäva villkor; villkor som vissa individer ogärna vill förändra och låta andra påverka.

Som nyansering är det också viktigt att betona att tystnad och att *inte* göra någonting också är effektiva hinder för progression i idrottsföreningar. Anledningarna till tystnaden och att frågor inte lyfts kan vara flerfaldiga, där inte minst tidsbrist och

⁶⁵ Johansson, S. (2021b). "Idrottens åtgärder mot sexuella övergrepp och gråzoner". I Centrum för idrottsforskning, *Idrottens riskzoner*.

⁶⁶ *Fotbollskanalen* (2015). "Berättar om hoten som fick henne att lämna AIK".

andra prioriteringar är vanliga. Frågor kan också vara känsliga att ta upp och svåra att prata om – speciellt om någon i föreningen riskerar att bli utpekad. Ur ett riskperspektiv blir det dock desto viktigare att lyfta frågor i dessa sammanhang, än att fortsätta reproducera tystnaden.

Traditionellt sett har fostran inom många idrotter byggt på att utövare följer och lyder tränarens order. Du lär dig tidigt vikten av att bita ihop och kämpa, snarare än att känna efter och ifrågasätta. På ett organisatoriskt plan riskerar detta att skapa en tystnadskultur. Tränaren anses ofta vara den som bäst vet hur framgångar nås, och sådana kunskaper och metoder är svåra att ifrågasätta för någon utan inblick och kompetens i sporten. Att vara tränare innebär alltså också att utöva makt över andra människor, där tydliga etiska gränser är viktiga att definiera. Utövare kan vara beredda att offra allt för sportslig framgång, vilket skapar ett stort ansvar hos tränare, ledarstab och föreningen i stort.

Att förekomma eller förekommas

Vad kan föreningen göra och hur kan motståndet se ut?

En förening kan arbeta med att minimera risken för att övergrepp eller annan typ av våld sker inom dess verksamhet på flera sätt.⁶⁷ Inom idrottsrörelsen finns i dag en mängd metoder för att arbeta med utövares attityder och värderingar, samt över lag skapa trygga och inkluderande miljöer.⁶⁸ Goda initiativ saknas inte, men ett problem med dessa metoder och interventioner är att ytterst få är systematiskt utvärderade. Vi vet helt enkelt inte om eller hur de fungerar för att skapa förändring i praktiken. Flera föreningar arbetar kontinuerligt med att motverka sexistiska, homofoba och misogyniska attityder, vilket syns i deras värdegrund, policyer och andra styrande dokument. Men ytterst få idrottsföreningar och idrottsförbund arbetar långsiktigt genom exempelvis ett våldsförebyggande program, med kontinuerlig uppföljning och utvärdering.

Ett centralt dilemma rör här dels vikten av att ta avstamp i målgruppens erfarenheter av våld i olika former, dels att valda metoder kännetecknas av en manualtrogenhet och alltså inte är överförbara till olika situationer. Utmaningen ligger i att forma en metod (eller flera) som kan användas inom olika idrotter, i olika typer av föreningar och är anpassad för olika målgrupper. Risken med att enbart ta avstamp i målgruppen och den unika situationen är att varje insats i princip fungerar som isolerad metod – vilket gör dem svåra att utvärdera. Risken med för stor manualtrogenhet är å sin sida att insatsen blir irrelevant för målgruppen, om något oväntat

⁶⁷ Riksidrottsförbundet (2019). *Skapa trygga idrottsmiljöer*.

⁶⁸ Se t.ex. <https://utbildning.sisuforlag.se/rfsisu/idrottens-webbar/trygg-och-inkluderande-idrott/skapa-trygga-och-inkluderande-miljoer/>.

dyker upp som inte följs upp i just den situationen. Effektiva metoder bygger generellt på en balansgång mellan dessa riktmärken och kännetecknas av en tydlig feministisk ansats, med en väl utbildad förändringsledare. Ju mer tid som investeras, desto större potential har interventionen att skapa förändring på riktigt.⁶⁹

Under senare år har våldsförebyggande metoder och initiativ utvecklats av flertalet idrottsexterna aktörer (Safe Sport Sweden, Locker Room Talk, Treskablinoll, UNICEF, MÅN, RFSL, RFSU och så vidare). I vissa fall har detta lett till omfattande samverkan och aktiviteter med ett betydande opinionsarbete. Förbund och föreningar som vill engagera sig har goda möjligheter att göra något, och det kan vara både strategiskt och effektivt att låta professionellt utbildad personal leda förändringsprocesserna. Detta medför dock att insatserna kostar en del, vilket för många föreningar innebär att initiativen inte kan fullföljas eller hindras av att finansiering saknas, alternativt stöter interventionen på svårigheter i implementeringen. Pengarna prioriteras till andra områden. Dessutom, vilket diskuteras i föregående kapitel, är det notoriskt svårt att styra och förändra en ideell ledargrupp som kanske upplever att insatsen hamnar långt ifrån det sportsliga, och därmed prioriteras bort i vardagen.

Detta kan förklara varför förtroendevalda i en styrelse, tränare eller andra personer med (ideella) ledaruppdrag sällan skapar våldsförebyggande program som en integrerad del av den sportsliga verksamheten – så kallad primärprevention. Det är snarare när det väl hänt något som en styrelse agerar, det vill säga tertiärprevention. De som är engagerade i idrotten är primärt intresserade av verksamhet som tydligt kopplas till själva idrottsutövandet, ett (ideellt) arbete som många gånger upptar en betydande mängd tid, och styrs och utformas av den ideella ledarens kompetens och intresse. Det är dock alltid bättre att förekomma än att förekommas! Men *hur* ska idrottsorganisationer förmås att i större utsträckning arbeta med primärprevention?

Det enklaste svaret är att hänvisa till fakta. Genom att visa våldsproblemet omfattning torde motivation skapas för att bidra till en lösning. Omfattande forskning pekar på att förekomsten av övergrepp mot exempelvis barn inom idrotten är hög.⁷⁰ Det kan därmed tyckas självklart att dessa frågor bör vara centrala inom idrottsrörelsens olika nivåer. Så är inte fallet.

Problemen behöver formuleras på ett sätt att de blir relevanta för föreningen, så att de känner igen dem och inte bara slår formuleringen ifrån sig. Tvingande åtgärder, såsom villkor för ekonomiska bidrag och andra typer av styrmedel som syftar till beteendeförändringar, har diskuterats, men det är här viktigt att vara medveten om

⁶⁹ Flood, M. (2019).

⁷⁰ Johansson, S. (2021a). *Från policy till praktik*.

att sådana åtgärder urgröper den ideella sektorns demokratiska föreningsfrihet. Det är svårt att tvinga en frivilligt engagerad till något. I föreningar med anställd personal är situationen delvis annorlunda.

I forskningsrapporten *Från policy till praktik: Mot sexuella övergrepp inom idrotten* ger Susanne Johansson fem förslag riktade till styrelserepresentanter inom idrotten:

- erkänn sexuella övergrepp som förekommande problem inom idrotten
- tydliggör problembilden
- utse ansvariga funktioner och personer
- förändra normer och förhållningssätt
- utveckla åtgärder.⁷¹

Övergrepp som inte är av sexuell karaktär vidgar problembilden väsentligt. Steget för en förening eller ett förbund att börja arbeta förebyggande med dessa frågor sker därutöver inte per automatik, och kan upplevas som stort och svårt. Flood har beskrivit den generellt svåra konsten att engagera män i våldsprevention i allmänhet, och i förebyggande av mäns våld mot kvinnor i synnerhet. I samtal med föreningrepresentanter framkommer flertalet förklaringar, såsom exempelvis att andra områden och frågor behöver prioriteras samt att tiden inte räcker till. Det går heller inte att utesluta en bristande probleminsikt eller helt enkelt en ovilja mot att arbeta med frågorna.

När något allvarligt händer, som leder till en polisanmälan, ligger handlingsinitiativet utanför föreningen och leds av andra aktörer. Insatsen riktar förstas fokus mot de berörda individerna, och denna typ av händelser kan förklaras som orsakade av enskilda (och avvikande) individer. Så kan förstas vara fallet, men det finns forskare som vänder sig emot ett sådant isolerat synsätt och menar att enstaka händelser hänger ihop med andra, i en slags kulturell kedja av interpersonell våld.⁷² Detta är också poängen i den socialekologiska förståelsen av våld. En konsekvens av detta synsätt är att frågan: Vad möjliggjorde detta i vår förening? alltså bör ställas. Att *inte* gå till botten med problembilden går alltså att se som en motståndshandling, där föreningen som helhet inte tar ansvar.

Med utgångspunkt i Fields forskning och den socialekologiska modellen, som pekar på hur våldet är sammankopplat från individuell till strukturell nivå, blir det inte så förvånande att individer i vissa föreningar och i vissa (lag)idrotter återkommande

⁷¹ Ibid.

⁷² Fields, S. K. m.fl. (2007).

blir anklagade för våld mot exempelvis kvinnor. En rättsprövning och en eventuell fallande dom behöver alltså inte alltid lösa orsakerna till problemet.

Män som begår brott av vålds- eller sexuell karaktär löper en högre risk att begå nya sådana brott än andra män. Det är en riskfaktor för våld. Återfall i partnervåld är däremot svårt att påvisa, då den som är utsatt inte alltid berättar. Särskilt svårt är det att berätta om inget gjordes för att stoppa våldet första gången som den utsatta berättade. När det gäller polisanmält partnervåld i Sverige visar forskning att mellan 19 procent och 56 procent av männen återfaller i nytt våld mot en kvinnlig partner.⁷³

Ett förebyggande arbete inleds med någon form av probleminsikt och engagemang hos medlemmar och förtroendevalda. På ett organisatoriskt plan kanske positioner och personer med särskilt ansvar för det våldsförebyggande arbetet utses som förändringsledare. Det kan dock finnas en rädsla för att instifta denna typ av positioner och ansvar, då det kan uppfattas signalera utåt att problem förekommer i föreningen. Därför är det av stor vikt att förtydliga syftet med arbetet, ansvarsroller liksom hur detta kommuniceras internt och externt.

Eftersom idrottsföreningar har svårt att garantera att ingen spelare eller medlem kommer att begå något brottsligt, innebär det alltid en risk för föreningar att inleda en samverkan kring frågor som rör exempelvis mäns våld mot kvinnor. Arbetet kommer att framstå som misslyckat om en individ bryter mot överenskommelsen. Sådana händelser har inträffat, och ofta lett till stor skada för berörd förening och dess verksamhet. Parter bryter sina samarbeten med föreningen och föräldrar vill inte längre låta sina barn vara kvar, utan byter kanske förening eller idrott. Denna typ av skador spår i sin tur på tystnadskulturen och viljan att sköta alla problem internt i föreningen – en förutsättning som sällan förändrar en kultur i grund och botten.

Idrottens stjärnkult

I Sverige finns otaliga exempel på hur lokalsamhället sluter upp bakom ett representationslag i en specifik idrott. I vissa fall associeras platsen med detta lag, vilket förstås skapar goda förutsättningar för den enskilda utövaren att nå en slags hjälte- eller stjärnstatus – på gott och ont. En sådan position påverkar individer på olika sätt, men risken med att bli behandlad som en högt uppsatt kändis är att ansvarsbenägenheten för ens handlingar utanför idrotten minskar. Statusen medför en makt som kan användas i både ansvarsfyllda och ansvarslösa handlingar. Typex-

⁷³ Belfrage, H. m.fl. (2012); Brottsförebyggande rådet/BRÅ (2014); Haggård, U. m.fl. (2017); Svalin, K. m.fl. (2018).

emplet där statusen utnyttjas på ett mindre ansvarsfyllt sätt är när kända idrottsmän brister i samtycke vid sexuellt umgänge.⁷⁴ Media har uppmärksammat flera sådana våldtäktsanklagelser mot idrottsmän under senare år.⁷⁵ Viss forskning kring detta område finns också.⁷⁶

En viktig anledning till att dessa situationer uppstår är att mäns heterosexuella bedrifter blir till narrativ, med potential att påverka mannens status, i manliga gemenskaper, i laget. Det vill säga, att vara ”sexuellt kapabel” är sällan en dålig egenskap för män. Så kan förstås kvinnors sexuella bedrifter också fungera, men poängen här är att kvinnors utsikter att ingå i den manliga laggemenskapen är extremt snäva. Känslan av att vara utvald skapas i sådana fall på basis av andra egenskaper än sportslig kompetens. Utvaldheten, som alltid innebär en speciell bekräftelse, är en känsla som kan utnyttjas av förövare, där särskilt tränares utnyttjande av sin(a) adept(er) på senare tid uppmärksammas. Om en sådan förövare dessutom har en stjärnstatus minskar benägenheten att vara kritisk till personens metoder och handlingar, samtidigt som individen inte vill riskera att bli av med sin utvalda position i umgänget nära denna person. Det finns alltså även en risk att omgivningen negligerar eller inte ser denna typ av övergrepp.

Mot denna bakgrund kan vi förklara hur uppburna ledares, tränares och spelares övergrepp kan få fäste inom vissa idrottskulturer. Gränser förflyttas successivt och omgivningen står ofta tyst eller saknar inblick. Förövaren bär förstås huvudansvaret, men ur den socieologiska modellens förståelse av våld bör det betonas att dessa händelser inte sker i ett socialt vakuum. Institutionernas utformning och kulturens villkor kan i själva verket både möjliggöra och försvåra för förövare att agera. Inom detta område kan alltså våldsförebyggande insatser skapas.

Att skapa goda beteenden, och styrelsens ansvar

Styrelsen i en förening har alltid det yttersta ansvaret för att skapa en plan för syftet med verksamheten, och vilka värderingar och beteenden som ska genomsyra föreningen. Därför behöver frågor som exempelvis: Vad gör föreningen för att förebygga

⁷⁴ Crosset, T. W. m.fl. (1996).

⁷⁵ *Aftonbladet* (2022-12-01). ”Julia: Min tränare våldtog mig i två och ett halvt år”; *Fotbollskanalen* (2022). ”Manolo Portanova döms till sex års fängelse för gruppvåldtäkt – nekar till brott”. Webbartikel; *SVT Nyheter* (2021). ”Brynåsspelare häktad misstänkt för våldtäkt och misshandel”. Webbartikel; *Aftonbladet* (2017-01-18). ”Anfallsstjärnan dömd för våldtäkt”.

⁷⁶ Benedict, J. R. (1998). *Athletes and acquaintance rape*; Boeringer, S. B. (1996). ”Influences of fraternity membership, athletics, and male living arrangements on sexual aggression”. I *Violence Against Women*, vol. 2, nr. 2, s. 134–47.; Boeringer, (1999); Sawyer, R. G. m.fl. (2002). ”Rape myth acceptance among intercollegiate student athletes”. I *American Journal of Health Studies*, vol. 18, nr. 1, s. 19.

att övergrepp i verksamheten? ställas. Många gånger kokar detta ned i svaren på varför föreningen finns och vad den vill vara. Att diskutera och komma överens om styrning och innehåll är en omfattande process. Stegen därefter, att till exempel omsätta en vision eller policy i konkreta ledar- och deltagarbeteenden, är ännu svårare. Förutsättningarna för att skapa förändring ur frivilligt engagemang har här lyfts, och däri visar sig den ideella infrastrukturens sårbarhet och svårigheter att skapa kontroll – samt i slutändan en trygg idrott. En ifrågasatt ledare kan sluta och börja i en annan förening. Blir kraven på ledare alltför stora och omfattande riskerar de att hoppa av, och en förening kan stå utan ledare. Det finns här en slags permanent ”tacksamhetsskuld” mellan föreningen (styrelsen) och dess ideella ledare som kan försvåra kravställandet.

8. Policy i praktiken

Vad händer om något händer?

Idrottsrörelsen, med Riksidrottsförbundet i spetsen, är till stora delar en ideell frivilligorganisation och eftersträvar primärt en intern problemlösning. Offentlig sektor (stat, regioner och kommuner) liksom privat sektor (sponsorer, mediabolag med flera) investerar dock årligen en stor mängd resurser i idrotten, och utövar på detta sätt ett slags förväntanstryck på idrotten. Den finansierade verksamheten måste hålla en viss kvalitet och leva upp till investeringarnas förväntningar. Riksidrottsförbundets position ”i myndighets ställe” skapar både för- och nackdelar, men en gräns markeras i princip alltid när politiken eller externa aktörer vill styra idrottsrörelsen *för* mycket. Kritik har förstås hörsammats och lett till interna lösningar, såsom bland annat instiftandet av Idrottsombudsmannen jämte en anonym visselblåsartjänst.⁷⁷ I sällsynta och allvarliga fall har Riksidrottsförbundet spärrat statsbidraget, men vittnesmål om övergrepp och förnedring kan vara allvarliga utan att sådana åtgärder vidtas.⁷⁸ Numera ska föreningar också kräva registerutdrag för ledare.⁷⁹ Riksidrottsförbundet arbetar även ständigt med policyutveckling, för att på detta sätt främja strukturer och normer som underbygger idrottsrörelsens vision ”Svensk idrott – världens bästa”. Så här lyder exempelvis definitionen av ”Trygg och inkluderande idrott”:

⁷⁷ <https://report.whistleb.com/sv/riksidrottsforbundet>; <https://www.rf.se/rf-arbetar-med/idrottsombudsmannen>.

⁷⁸ *SVT Sport* (2022). ”SVT Sport granskar: Övergrepp och förnedring inom rytmisk gymnastik.” Webbartikel.

⁷⁹ <https://www.rf.se/rf-arbetar-med/trygg-och-inkluderande-idrott/krav-pa-registerutdrag>.

Idrottsrörelsen ska vara en plats där alla känner sig välkomna och trygga. Det förutsätter att alla inom idrottsrörelsen aktivt arbetar för att främja idrottsrörelsens människosyn och visar respekt för alla människors unika och lika värde. Det förutsätter även andra typer av insatser med syfte att förebygga och åtgärda otrygghet.

En trygg miljö är en plats där alla har möjlighet att utvecklas både fysiskt, psykiskt, socialt och kulturellt, i sin egen takt och efter sina förutsättningar. En trygg miljö är också en inkluderande miljö. En plats där alla får vara, klä sig och uttrycka sig som individen vill så länge det inte innebär att andra kränks eller begränsas.

Trygg idrott är fri från diskriminering. Alla individer, varje förening och varje förbund inom idrotten förväntas uppmärksamma och motverka att någon missgynnas eller behandlas sämre utifrån de sju diskrimineringsgrunderna: Kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Det är även av största vikt att arbeta för att social bakgrund och ekonomiska förutsättningar inte hindrar deltagande.

En trygg idrott är dessutom fri från osunda träningsmetoder, kränkningar, trakasserier, våld och övergrepp.⁸⁰

När det gäller barn- och ungdomsidrotten finns också fem riktlinjer och ett antal konkreta insatser, som syftar till att utveckla idrottsverksamheter.

1. Trygghet: Skapa trygga och välkomnande miljöer.
2. Delaktighet: Erbjud delaktighet och inflytande.
3. Glädje: Främja inre drivkraft och långsiktig utveckling.
4. Allsidighet: Möjliggör allsidigt och lekfullt idrottande.
5. Hälsa: Bidra till hälsa och välbefinnande över tid.⁸¹

Visioner och policyer är viktiga riktmärken, men skapar sällan förändring per automatik. Det internationella fotbollsförbundet FIFA har exempelvis länge haft parollen *Stop racism. Stop violence.* och skriver på flera ställen att organisationen tar avstånd från all sorts diskriminering.⁸² Placeringen av världsmästerskapen i Qatar undergrävde dock trovärdigheten i dessa formuleringar. Bland annat skulle de europeiska lagens användande av *One love*-kaptensbindeln (som symbol för rätten att älska vem man vill) bestraffas med gula kort. Beslutet motiverades med

⁸⁰ <https://www.rf.se/rf-arbetar-med/trygg-och-inkluderande-idrott>.

⁸¹ <https://www.rf.se/rf-arbetar-med/barn--och-ungdomsidrott/riktlinjer-for-barn--och-ungdomsidrott>.

⁸² Se t.ex. <https://www.fifa.com/about-fifa/organisation/media-releases/stop-racism-stop-violence>.

att FIFA ville ha budskap som alla kunde stå bakom – och i arrangörlandet är homosexualitet olagligt. Avståndstagande från all form av diskriminering inkluderade alltså inte försvaret av homosexuellas rättigheter. Sådana beslut urholkar en policys trovärdighet.

Policier proklamerar ibland en sak, men praktiken något annat. På internationell nivå har flera sådana fall uppmärksammats ganska nyligen. Det norska landslaget i beachhandboll blev till exempel bestraffade för att de spelade i shorts och inte i bikini vid Europamästerskapen 2021. Det norska lagets motivering var att plagget var olämpligt att använda, då utövarna befann sig i sanden under så lång tid under matcherna. Män tillåts att använda shorts, men inte kvinnor. I reglerna står det:

Female athletes must wear bikini bottoms that are in accordance with the enclosed graph, with a close fit and cut on an upward angle toward the top of the leg. The side width must be of a maximum of 10 centimetres.⁸³

Även om jämställdhet förespråkas av det internationella förbundet, visar exemplet hur kvinnor och män måste förhålla sig till sitt kön (eller inte) på olika sätt. Detta skapar skillnader i status och makt. Män möter sällan den här typen av strukturer och regler, medan kvinnor kan tvingas anta ”feminiserade” regler. Männens regler är förstås ”maskuliniserade” men framstår som normen, liksom ”könslösa” eller bortkopplade från könet. I bästa fall är reglerna ”bara” annorlunda, men de bygger många gånger på en föreställd anpassning till kvinnors och mäns kroppar – föreställningar som riskerar att framställa kvinnor som (sexualiserade) objekt och som mer fragila, tillika mindre tåliga, än manskroppar. I detta och andra exempel är det svårt att blunda för den manliga heterosexuella blicken på kvinnan, då reglerna tvingar kvinnor att visa mer naken hud än män. Denna typ av maktobalans är att betrakta som riskfaktorer i alla organisationer.

Riksidrottsförbundets policier är viktiga på de demokratiska och principiella planen, och understryker de mänskliga rättigheterna inom idrottsrörelsen. Detta betyder dock inte att rasism, homofobi eller andra former av diskriminering inte förekommer. Vi vet att trakasserier och övergrepp förekommer trots visionen om en trygg idrott fri från sådana och andra kränkningar. Vi vet också att kvinnor och män möter olika villkor inom olika idrotter, och att mäns idrott får större genomslag i media, har större finansiella resurser och i större utsträckning erkänns som ”riktig” idrott. Denna strukturella obalans är ur ett våldsförebyggande perspektiv problematisk.

⁸³ https://www.ihf.info/sites/default/files/2019-05/0_09%20-%20Rules%20of%20the%20Game%20%28Beach%20Handball%29_GB.pdf, s. 92.

Mellan policy och praktik, och frivillighetens dilemma

Ett avgörande steg är att minska glappet mellan policy och praktik. Här framstår frivillighetens dilemma än tydligare. Å ena sidan finns det i dag inget som hindrar de individer, föreningar och förbund som vill arbeta med konkreta tillämpningar av Riksidrottsförbundets policy och utvärderingar, uppföljningar samt granskningar, så att önskad effekt nås. Å andra sidan lämnar policyn ett stort utrymme för föreningar och ideella ledare att agera ”som vanligt”, utan tydlig eller tvingande förändring i till exempel utbildningar eller tränings- och coachningsmetoder. Susanne Johansson drar därför slutsatsen att ”[u]tvärdering och granskning bör göras internt av idrotten själv, men än viktigare genom externa, oberoende, vetenskapliga undersökningar”.⁸⁴

Forskarens kritiska blick kan hjälpa till att identifiera utmaningar och behov, en metod som använts av flertalet förbund under senare år. Svenska Golf förbundets arbete för ökad jämställdhet, sammanfattad i *Vision 50/50*, ett klubbutvecklingsprogram, vilar på vetenskapliga fakta samt metoder och forskning (finansierad av Riksbankens Jubileumsfond och genomförd 2015–18 av Sophie Linghag, Ersta Sköndal Bräcke högskola). Denna typ av gediget förarbete borgar rimligtvis för en kvalitetssäkring i sportens och klubbarnas utvecklingsarbete. Att förändringsarbetet paketeras i ett klubbutvecklingsprogram är viktigt och signalerar dels relevansen för målgruppen, det vill säga klubbens medlemmar, dels att målgruppen varit involverad i förberedelsearbetet. Detta ökar potentialen för genomslagskraften och till att åstadkomma förändring på riktigt. Därmed minskar glappet mellan policyns och praktikens nivå.

⁸⁴ Johansson, S. (2021a), s. 18.

9. Att skapa förändring

Det är svårt att skapa förändringar ”uppifrån” inom idrottsrörelsen. Förutsättningarna för våldsprevention ser väldigt olika ut i olika idrotter, men viktiga principer är att målgruppen måste involveras och att interventionen behöver bli relevant för denna. Dessutom, vilket är den sociekoologiska modellens budskap, behöver förändringsarbetet omfatta alla nivåer inom idrotten, från individers attityder till de internationella förbundens regelutformningar.

Ett sätt att tvinga fram en förändring vore att implementera våldsförebyggande metoder och krav i tränarutbildningar och andra ledarskapsutbildningar inom idrottsrörelsen. Sett mot Istanbulkonventionens innehåll är detta ett rimligt krav, då det förebyggande arbetet även ska ske i den privata sektorn och inkludera barn, föräldrar och utbildare, så att de kan hantera situationer av våldsam karaktär. Sådana utbildningsmoment kan med fördel samorganiseras med domarutbildningar. Då barn som lever med våld befinner sig i idrotten kan tränare på så vis också öva upp sin kompetens att upptäcka riskbeteende hos barn och ungdomar, och på detta sätt bli viktiga aktörer i det förebyggande arbetet mot våld.

Våldsförebyggande inom idrotten kan fylla flera funktioner och adressera olika målgrupper. När det gäller mäns våld mot kvinnor är förstås män och pojkar centrala målgrupper. Samtidigt kan de själva vara, eller ha varit, utsatta för våld. För somliga har idrotten blivit en frizon, för andra inte. Att öva idrottsledare i att upptäcka varningssignaler eller riskbeteende kan vara livsavgörande för somliga individer.

I idrotter där hård fysisk kontakt är tillåten är det extra viktigt att prata med deltagarna om vad detta innebär. Vissa utövare känner sig kanske rädda för att gå in i närkamper, och alla kommer någon gång att åka på en ordentlig smäll. Dessutom kommer vissa motståndare att använda otillåtna tjuvknep för att vinna fördelar under själva spelet. Domare har svårt att uppfatta sådana tilltag och det kan göra rejält ont.

Hur ser förbundet, föreningen, ledarna och laget på sådana former av våld? Hur ska det hanteras och förebyggas? Hur ska föräldrar eller tränare som uppmuntrar barn att gå in hårdare i närkamperna hanteras, och vilket ansvar har de om skador uppstår? Idrottsrörelsen ska ju följa barnkonventionen, men tas alla beslut för barnets bästa, eller för prestationens, resultatets alternativt lagets bästa? Denna typ av

frågor är viktig att lyfta och gemensamt reflektera kring, med användning av exempel ur både match- och träningsituationer.

De åtgärder som nu vidtagits inom idrottsrörelsen; Idrottsombudsmannen, visselblåsartjänst och så vidare, bygger ofta på att en individ rapporterar. Sällan skapas ett mer strukturellt eller omfattande förändringstryck som innefattar alla våldets dimensioner, och på så sätt främjar en förändring inom en förening eller ett förbund. Givet våldets gråzoner och individers beroendeställningar till förövare minskar förmodligen benägenheten att anmäla någon, om det är upp till den utsatta att själv rapportera om missförhållanden. Likväl rapporteras 200–250 fall till visselblåsartjänsten varje år. Uppföljningen och vidtagna åtgärder är svårare att identifiera. Den socialekologiska modellen illustrerar svårigheterna att få stopp på våldet enbart genom att arbeta på endera nivån. En helhet, ett program, bör skapas – först då ökar potentialen att skapa förändringar på allvar.

Att hantera idrottens inneboende våld

Somliga idrotter handlar i sig om att utöva ett slags våld, exempelvis inom kampsporter och andra idrotter där hård fysisk kontakt tillåts. Detta övar deltagare i att dela ut och motta fysiska slag, tacklingar, sparkar och dylikt. Sådana idrotter förstås här som innehållande riskfaktorer, där våldet behöver framhållas och medvetandegöras för deltagarna. Det handlar om att lära utövare vad som uppmuntras inom idrotten och utanför, liksom att utveckla utövarnas metoder för att hantera och skilja på dessa olika situationer. Tydliga sanktioner för vad som händer när utövare inte lyckas leva upp till överenskommelserna är också viktiga, annars riskerar det förebyggande arbetet att negligeras.

Idrottens primära syfte är inte att förebygga våld, men en idrottsrörelse som bidrar inom detta område, kontinuerligt lyfter frågorna och arbetar kunskapsbaserat med dessa frågor kommer att vara en stor positiv kraft i samhällets våldsförebyggande arbete.

Referenser

- Aftonbladet* (2017-01-18). "Anfallsstjärnan dömd för våldtäkt".
<https://www.aftonbladet.se/sportbladet/fotboll/a/OO173/anfallsstjarnan-domd-for-valdtakt>. (Hämtad 10 december 2022.)
- Aftonbladet* (2022-12-01). "Julia: Min tränare våldtog mig i två och ett halvt år".
<https://www.aftonbladet.se/sportbladet/a/APLGGx/julia-valdtogs-av-sin-friidrottstranare-fran-sverige-berattar-om-mardrommen>. (Hämtad 10 december 2022.)
- Alsarve, D. (2018). "Power in the arm, steel in the will and courage in the breast': A historical approach to ideal norms and men's dominance in Swedish club sports". I *Sport in History*, vol. 38, nr. 3, s. 365–402.
- Alsarve, D. (2021a). "The need for a violence prevention programme in ice hockey: A case study on how hegemonic masculinity supports and challenges violent behaviour in Swedish ice hockey". I *European Sport Management Quarterly*, vol. 21, nr. 2, s. 218–236.
- Alsarve, D. (2021b). "Historicizing machoism in Swedish ice hockey". I *The International Journal of the History of Sport*, vol. 38, nr. 6, s. 1688–1709.
- Alsarve, D. & Angelin, M. (2020). "It's freer and easier in a changing room, because the barriers disappear ...': A case study of masculinity ideals, language and social status amongst Swedish ice hockey players". I *European Journal for Sport and Society*, vol. 17, nr. 1, s. 26–46.
- Andreasson, J. (2006). *Idrottens kön: Genus, kropp och sexualitet i lagidrottens vardag*. Doktorsavhandling. Lund: Lunds universitet.
- Belfrage, H., & Strand, S. (2012). "Measuring the outcome of structured spousal violence risk assessments using the B-SAFER: Risk in relation to recidivism and intervention". *Behavioral Sciences and the Law*, 30, 420–430. doi: 10.1002/bsl.2019.
- Benedict, J. R. (1998). *Athletes and acquaintance rape*. Sage Series on Violence against Women. London: SAGE.

Boeringer, S. B. (1996). "Influences of fraternity membership, athletics, and male living arrangements on sexual aggression". I *Violence Against Women*, vol. 2, nr. 2, s. 134–47.

Boeringer, S. B. (1999). "Associations of rape-supportive attitudes with fraternal and athletic participation". I *Violence Against Women*, vol. 5, nr. 1, s 81–90.

Brottsförebyggande rådet/BRÅ (2006). *Stalkning i Sverige: Omfattning och åtgärder*. Rapport 2006:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet/BRÅ.

Brottsförebyggande rådet/BRÅ (2014). *Brott i nära relationer: En nationell kartläggning*. Rapport 2014:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet/BRÅ.

Brottsförebyggande rådet/BRÅ (2021). *Våld i ungas parrelationer*. Rapport 2021:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet/BRÅ.

Connell, R. W. (1999). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.

Corboz, J., Flood, M. & Dyson, S. (2015). "Challenges of bystander intervention in male-dominated professional sport: Lessons from the Australian Football League". I *Violence Against Women*, vol. 22, nr. 3, s. 324–343.

Crosset, T. W., Ptacek, J., McDonald, M. A. & Benedict, J. R. (1996). "Male student-athletes and violence against women: A survey of campus judicial affairs offices". I *Violence Against Women*, vol. 2, nr. 2, s. 163–79.

Crow, R. B. & Macintosh, E. W. (2009). "Conceptualizing a meaningful definition of hazing in sport". I *European Sport Management Quarterly*, vol. 9, nr. 4, s. 433–451.

DeKeseredy, W. S., & Rennison, C. M. (2020). "Thinking theoretically about male violence against women in rural places: A review of the extant sociological literature and suggestions for future theorizing". I *International Journal of Rural Criminology*, 5(2), 163–180.

Eliasson, I. & Fundberg, J. (2022). *Att förändra maskulinitet genom utbildning av pojkar inom idrott: En fallstudie av Locker Room Talk 8-veckorsprogram*. https://www.rf.se/globalassets/riksidrottsforbundet/nya-dokument/forskning-fou/jamstallldhet/fou-2022_1-att-forandra-maskulinitet-genom-utbildning-av-pojkar.pdf. (Hämtad 3 december 2022.)

Europeiska rådet (2011). *The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Flake, D. F. (2005). "Individual, Family, and Community Risk Markers for Domestic Violence in Peru". I *Violence Against Women*, 11(3), 353–373. doi: 10.1177/1077801204272129

Flood, M. (2019). *Engaging men and boys in violence prevention*. New York, NY: Palgrave Macmillan.

Flood, M. & Dyson, S. (2007). "Sport, athletes, and violence against women". I *NTV Journal*, vol. 4, nr. 3, s. 37–46.

Flood, M. & Pease, B. (2009). "Factors influencing attitudes to violence against women". I *Trauma, Violence & Abuse*, vol. 10, nr. 2, s. 125–142.

Forsdike, K. & O'Sullivan, G. (2022). "Interpersonal gendered violence against adult women participating in sport: A scoping review". I *Managing Sport and Leisure*, s. 1–23. <https://doi.org/10.1080/23750472.2022.2116089>.

Fotbollskanalen (2015). "Berättar om hoten som fick henne att lämna AIK". <https://www.fotbollskanalen.se/allsvenskan/berattar-om-hoten-som-fick-henne-att-lamna-aik/>. (Hämtad 29 november 2022.)

Fotbollskanalen (2022). "Manolo Portanova döms till sex års fängelse för gruppvåldtäkt – nekar till brott". Webbartikel. <https://www.fotbollskanalen.se/italien/manolo-portanova-doms-till-sex-ars-fangelse-for-gruppvaldtakt-nekar-till-brott/>. (Hämtad 10 december 2022.)

Fundberg, J. (2003). *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*. Doktorsavhandling. Stockholm: Carlsson.

Gage, A. J. (2005). "Women's experience of intimate partner violence in Haiti". *Social Science & Medicine*, 61, 343–364. doi: 10.1016/j.socscimed.2004.11.078.

Gottzén, L. & Jonsson, R. (2012). *Andra män: Maskulinitet, normskapande och jämställdhet*. Malmö: Gleerups.

Guilbert, S. (2004). "Sport and violence: A typological analysis". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 39, nr. 1, s. 45–55.

Haggård, U., Freij, I., Danielsson, M., Wenander, D., & Långström, N. (2017). "Effectiveness of the IDAP treatment program for male perpetrators of intimate partner violence: A controlled study of criminal recidivism". I *Journal of Interpersonal Violence*, 32(7), 1027-1043. doi: 10.1177/0886260515586377.

Heise, L. (1998). "Violence against women: An integrated, ecological framework". *Violence against women*, 4(3), 262–290. doi: 10.1177/1077801298004003002

Heise, L. (2012). *Determinants of partner violence in low and middle-income countries: exploring variation in individual and population-level risk*. (Ph.D. thesis). London School of Hygiene & Tropical Medicine. doi: 10.17037/PUBS.00682451.

Holt, S., Buckley, H. & Whelan, S. (2008). "The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature". I *Child Abuse & Neglect*, vol. 32, nr. 8, s. 797–810.

Humphrey, S. E. & Kahn, A. S. (2000). "Fraternities, athletic teams, and rape: Importance of identification with a risky group". I *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 15, nr. 12, s. 1313–1322.

Johansson, S. (2021a). *Från policy till praktik: Mot sexuella övergrepp inom idrotten*.

https://www.rf.se/globalassets/riksidrottsforbundet/nya-dokument/forskning-fou/trygg-idrott/fou-2020_3-fran-policy-till-praktik---mot-sexuella-overgrepp-inom-idrotten.pdf. (Hämtad 3 december 2022.)

Johansson, S. (2021b). "Idrottens åtgärder mot sexuella övergrepp och gråzoner". I Centrum för idrottsforskning, *Idrottens riskzoner: Om vägar till trygg och trovärdig idrott*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Jonsson, R. (2007). *Blatte betyder kompis: Om maskulinitet och språk i en högstadieskola*. Doktorsavhandling. Stockholm: Ordfront.

Jämställdhetsmyndigheten (2020). *Våldsprevention i Sverige: En forskningsöversikt*.

https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/hqqnpekx/valdsprevention-i-sverige_en-forskningsoversikt_2020.pdf. (Hämtad 3 december 2022.)

- Kim, J. Y., & Emery, C. (2003). "Marital Power, Conflict, Norm Consensus, and Marital Violence in a Nationally Representative Sample of Korean Couples". *Journal of Interpersonal Violence*, 18(2), 197–219. doi: 10.1177/0886260502238735.
- Kropp, R. P, Hart, S. D., & Lyon, D. R. (2008). *Guidelines for stalking assessment and management (SAM): User manual*. Vancouver: Pro-active Resolutions. ISBN: 0973884010, 9780973884012.
- Ljunggren, J. (2020). *Den svenska idrottens historia*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Logan, T. K. & Walker, R. (2017). "Stalking: A multidimensional framework for assessment and safety planning". I *Trauma, Violence & Abuse*, vol. 18, nr. 2, s. 200–222.
- Messner, M. A. (1990). "When bodies are weapons: Masculinity and violence in sport". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 25, nr. 3, s. 203–220.
- Noelle-Neumann, E. (1974). "The spiral of silence: A theory of public opinion". I *Journal of Communication*, vol. 24, nr. 2, s. 43–51.
- Pérez-Martínez, V., Marcos-Marcos, J., Cerdán-Torregrosa, A., Briones-Vozmediano, E., Sanz-Barbero, B. ... & Vives-Cases, C. (2021). "Positive Masculinities and Gender-Based Violence Educational Interventions Among Young People: A Systematic Review". I *Trauma, violence & abuse*, 15 248 380 211 030 242. Advance online publication. doi: 10 1177/15248380211030242
- Petersson, J. (2020). *Identifying risk for recidivism among partner violent men reported to the Swedish police*. Doktorsavhandling i hälsövetenskap, Fakulteten för humanvetenskap, Mittuniversitetet. Disputationsdatum 2020-05-15. <http://miun.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1425844&dsid=7459>
- Petersson, J., & Strand, S. (2020). "Family-only perpetrators of intimate partner violence: A systematic review". I *Trauma, Violence, & Abuse*, 21(2), 367–381. doi: 10.1177/1524838018770410.
- Regeringskansliet (2022). *Nationellt våldsförebyggande program*. <https://regeringen.se/49bec1/contentassets/510575da8978407bb6760b6a1e191c7c/nationellt-valdsforebyggande-program.pdf>. (Hämtad 3 december 2022.)

Riksidrottsförbundet (2019). *Skapa trygga idrottsmiljöer*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

<https://www.rf.se/globalassets/riksidrottsforbundet/nya-dokument/nya-dokumentbanken/ovrigt/skapa-trygga-idrottsmiljoer.pdf>. (Hämtad 3 december 2022.)

Sawyer, R. G., Thompson, E. E. & Chicorelli, A. M. (2002). "Rape myth acceptance among intercollegiate student athletes: A preliminary examination". I *American Journal of Health Studies*, vol. 18, nr. 1, s. 19.

Spaaij, R. & Schailée, H. (2019). "Unsanctioned aggression and violence in amateur sport: A multidisciplinary synthesis". I *Aggression and Violent Behavior*, vol. 44, jan–feb 2019, s. 36–46.

Steen-Johnsen, K. & Enjolras, B. (2016). "The fear of offending: Social norms and freedom of expression". I *Society*, vol. 53, nr. 4, s. 352–362.

Steinfeldt, J. A., Rutkowski, L. A., Vaughan, E. L. & Steinfeldt, M. C. (2011). "Masculinity, moral atmosphere, and moral functioning of high school football players". I *Journal of Sport and Exercise Psychology*, vol. 33, nr. 2, s. 215–234.

Steinfeldt, J. A., Vaughan, E. L., LaFollette, J. R. & Steinfeldt, M. C. (2012). "Bullying among adolescent football players: Role of masculinity and moral atmosphere". I *Psychology of Men and Masculinity*, vol. 13, nr. 4, s. 340–353.

Strand, S. (2022). *Förebyggande arbete och riskhantering av våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck – En systematisk kartläggning (forte.se)*. Forte, Sverige. ISBN: 978-91-88561-42-8.

SVT Nyheter (2021). "Brynässpelare häktad misstänkt för våldtäkt och misshandel". Webbartikel.
<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/gavleborg/brynasspelare-haktad-misstankt-for-valdtakt-och-misshandel>. (Hämtad 10 december 2022.)

SVT Sport (2022). "SVT Sport granskar: Övergrepp och förnedring inom rytmisk gymnastik." Webbartikel.
<https://www.svt.se/sport/gymnastik/svt-sport-granskar-overgrepp-och-fornedring-inom-rytmisk-gymnastik>. (Hämtad 10 december 2022.)

Tavares, P. (2018). *Ending Violence Against Women and Girls – Global and Regional Trends in Women's Legal Protection Against Domestic Violence and Sexual Harassment*. 10.13140/RG.2.2.34651.49446.

The Guardian (2022-10-11). "Hockey Canada's board and CEO resign amid fallout from sexual abuse scandal".

<https://www.theguardian.com/sport/2022/oct/11/hockey-canadas-board-and-ceo-resign-amid-fallout-from-sexual-abuse-scandal>. (Hämtad 25 november 2022.)

Tolman, R. M., Walsh, T. B., & Nieves, B. (2017). "Engaging men and boys in preventing gender-based violence". I C. M Renzetti, D. R Follingstad, & A. L. *Preventing Intimate Partner Violence: Interdisciplinary Perspectives*. Policy Press Scholarship Online. doi: 10.1332/policypress/9781447333050.001.0001.

Världshälsoorganisationen (WHO). (2021). *Violence against women prevalence estimates, 2018: Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women*. Genève: World Health Organization. ISBN: 978 92 4 002225 6.

Idrottens ansvar att förebygga mäns våld mot kvinnor är en del av Centrum för idrottsforskningens uppföljning av statens stöd till idrotten 2022.

Författare är Daniel Alsarve, docent i idrottsvetenskap och Susanne Strand, docent i kriminologi. Båda är verksamma vid Örebro universitet.

Med den här rapporten redovisar Centrum för idrottsforskning det uppdrag vi fått av regeringen: att genomföra en fördjupad analys av vilket arbete som är påkallat inom idrotten i det förebyggande arbetet mot mäns våld mot kvinnor.

